

NIKU Oppdragsrapport 7/2012

Konsekvensutredning Sjonfjellet vindkraftverk med tilhørende nettilknytning

Fagrapport kulturminner og kulturmiljø

Utarbeidet 2006, oppdatert januar 2012

Atle Omland og Alma Thuestad (2006)

Anneli Nesbakken (2012)

FORORD.....	5
SAMMENDRAG.....	6
Innledning.....	6
Metode og datagrunnlag	6
Utbyggingsplanene.....	7
Dagens situasjon.....	8
Kulturminner og kulturmiljøer i plan- og influensområdet. Verdi, omfang og konsekvenser	8
Nettilknytning - konsekvenser	10
Forslag til avbøtende tiltak	11
INNLEDNING	12
Bakgrunn og formål.....	12
Definisjon av kulturminner og kulturmiljø	12
Andre begrep.....	12
Utredningsprogram	13
UTBYGGINGSPLANENE	14
Vindparkområdet	14
Atkomst til vindkraftverket	15
Nettilknytning	15
ARBEIDSOPPLEGG OG METODE	16
Metode	16
Grunnlagsmaterialet.....	16
Befaringer og registreringer	16
Influensområder for vindkraftverk.....	17
0-alternativet	17
Verdivurderinger	18
Vurdering av omfang.....	20
Konsekvensvurderinger	22

KULTURHISTORISK OVERSIKT OG DAGENS SITUASJON	24
Områdebeskrivelse	24
Planer i vindparksområdet	24
Den eldste forhistorien (til middelalder)	25
Middelalder (1030-1536) og nyere tid (1537-)	26
Samisk bosetning og bruk fra forhistorisk til nyere tid.....	27
VERDIVURDERING AV KULTURMINNER OG KULTURMILJØER.....	30
Potensial for funn av uregistrerte kulturminner innenfor planområdet for vindkraftverket	30
Kulturminner og kulturmiljøer i vindkraftverkets influenssone.....	30
Område 1 Sjonfjellet.....	31
Område 2 området vest-nordvest for vindkraftverket	33
Område 3 området rundt fjordarmene øst-nordøst for vindkraftverket.....	44
Område 4 områder sør for vindkraftverket	53
EFFEKTER, KONSEKVENSER OG AVBØTENDE TILTAK VEDRØRENDE VINDKRAFTVERKET	58
Effekter og konsekvenser i anleggsfasen.....	58
Effekter og konsekvenser i driftsfasen	58
Synlighetskart	59
Effekt (omfang)	60
Vindmøllene på Sjonfjellet	61
Vindmøllene på Langset	62
Resultat	63
Resultat diskutert i forhold til Nordland fylkeskommunes <i>Regional plan om vindkraft i Nordland 2009-2021. Arealmessige vurderinger</i>	64
Forslag til avbøtende tiltak	65
EFFEKTER, KONSEKVENSER OG AVBØTENDE TILTAK VEDRØRENDE KRAFTLEDNINGSNETTET.....	66
Konfliktvurdering.....	67
KONKLUSJON	67

REFERANSER 68

VEDLEGG..... 70

Kart 1: Verdikart over kulturmiljøer i influenssonen til Sjonfjellet vindkraftverk..... 70

Kart 2: Potensialkart for funn av kulturminner i planområdet 70

FORORD

I forbindelse med Nord-Norsk Vindkraft AS (NNV) sine planer om utbygging av Sjonfjellet vindkraftverk og tilhørende nettilknytninger, har Norsk institutt for kulturminneforskning (NIKU) utarbeidet konsekvensutredning for deltemaene kulturminner og kulturmiljøer. Oppdragsgiver har vært Norconsult. Formålet med rapporten er å belyse hvilke konsekvenser det planlagte tiltaket vil få for kulturminner og kulturmiljøer som blir berørt. Rapporten omfatter automatisk fredete, samiske og nyere tids kulturminner.

Inge Lindblom har vært faglig ansvarlig. Atle Omland har vært NIKU's prosjektleder og skrevet rapporten sammen med prosjektmedarbeider Alma Thuestad. I tillegg har Nina Skjerping bidratt.

Oslo, 18. desember 2006

Atle Omland

Rapporten er i oktober 2011-januar 2012 oppdatert og endret i tråd med endret tiltak, endret utredningsprogram samt ny kunnskap og nye offentlige prioriteringer. Oppdragsgiver har vært Norconsult ved prosjektleder Franziska Ludescher-Huber, kontaktperson hos tiltakshaver Nord-Norsk Vindkraft AS har vært Steinar S. Helland.

Hos NIKU har Anneli Nesbakken hatt ansvar for endringsarbeidet, med bidrag fra Kristin Os, Alma Thuestad og kvalitetssikring ved Kari Larsen.

Oslo 26. januar 2012

Anneli Nesbakken

SAMMENDRAG

Innledning

Denne rapporten er utført av Norsk institutt for kulturminneforskning (NIKU), ved Atle Omland og Alma Thuestad, på oppdrag fra Norconsult. Bakgrunnen for rapporten er Nord-Norsk Vindkraft AS sine planer om et vindkraftverk på Sjonfjellet i Nesna og Rana kommuner, Nordland. I tillegg vil deler av Leirfjord, Hemnes og Lurøy kommuner bli visuelt berørt av tiltaket.

Undersøkelsesområdet omfatter hovedsakelig de deler som ligger innenfor en avstand av 8 km fra vindkraftverket, men mellom 8 og 10 km beskrives også et utvalg nasjonalt/regionalt viktige kulturminner.

Med unntak av varder som skal være bygget flere steder på Sjonfjellet, er det ingen opplysninger om automatisk fredete kulturminner eller nyere tids kulturminner i Sefrak-registeret innenfor vindkraftsområdet. Ett samisk kulturminne er kjent i ytterkanten av vindkraftsområdet og det er middels potensial for flere ikke-registrerte. Innenfor influensområdet forekommer det flere automatisk fredete kulturminner og Sefrak-registrerte bygninger, samt samiske kulturminner.

Metode og datagrunnlag

Utredningen er utarbeidet i henhold til gjeldende lovverk for konsekvensutredninger, og metode jf. *Håndbok 140* (Statens vegvesen 2006), Riksantikvarens veileder *Kulturminne og kulturmiljø i konsekvensutgreiingar* (Riksantikvaren 2003), NVEs veileder: *hensynet til kulturminner og kulturmiljø ved etablering av energi- og vassdragsanlegg* (2004) samt NVE veileder 3/2008: *Visuell innvirkning av vindkraftanlegg og kraftledninger på kulturminner og kulturmiljø*. Det er anvendt en tredelt skala for verdisetting, hvor det foruten generelle kriterier også blir vektlagt fylkeskommunens spesielle vernekriterier og lokalbefolkningens positive holdninger til enkelte kulturminner.

Analysen skiller klart mellom direkte og indirekte innvirkning (effekt) på kulturminner og kulturmiljøer. Konsekvensene bestemmes ut fra verdi og tiltakets omfang (effekt) i henhold til matrisesystem i Statens vegvesens *Håndbok 140*.

Datagrunnlaget bygger på registre for kulturminner (Sefrak og Askeladden), litteraturstudier, informanter og NIKUs befaringer i planområdet. Datagrunnlaget vurderes som tilstrekkelig for denne konsekvensutredningen.

Utbyggingsplanene

Planområdet utgjør ca. 41,7 km², hvorav 18,3 km² ligger i Nesna kommune og 23,44 km² i Rana kommune, pluss ca. 0,5 km² på Langset i Nesna kommune.

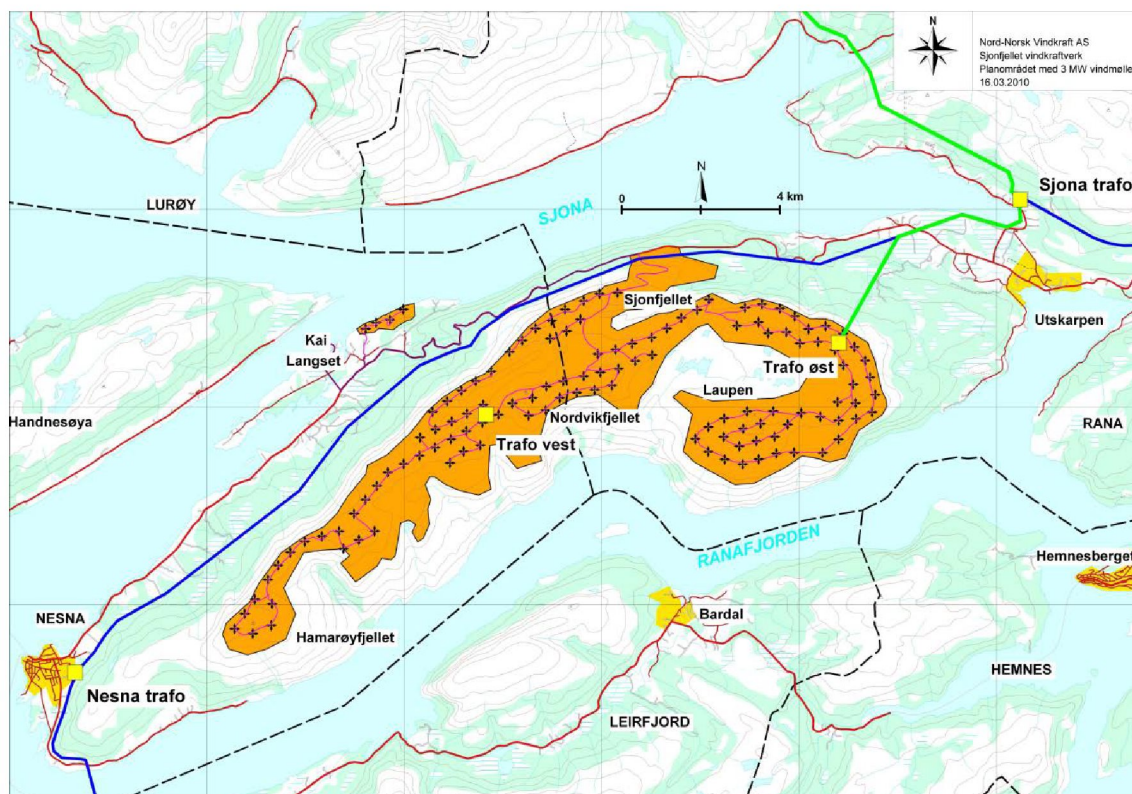
Konsekvensutredningene tar utgangspunkt i følgende vindmøllestørrelser:

120 vindmøller à 3 MW i vindparksområdet på Sjonfjellet med en samlet installert effekt på 360 MW og en forventet kraftproduksjon på ca. 1100 GWh pr. år. Navhøyden på disse møllene er ca. 70-80 m med tilsvarende stor rotordiameter. I tillegg kommer 4 vindmøller med 2-2,5 MW effekt på Langset.

Transport av vindmøllene til byggeplassen vil skje sjøvegen fra produsent til eksisterende kaianlegg på Langset og transporteres derfra med bil. I utbyggingsplanene antas det at det beste alternativet er å ta vegen opp fra rv. 17 ca. 2,3 km øst for kommunegrensen mellom Nesna og Rana.

Strømmen fra vindmøllene på Sjonfjellet vil bli transformert i 22 kV jordkabler i vegtraseene frem til en eller flere transformatorstasjoner, der den blir opptransformert til 132 kV for videre transport.

Fra Sjonfjellet må det bygges ca. 11 km ny linje til Sjona koblingsstasjon. Nettløsningen følger delvis eksisterende kraftledninger som må oppgraderes.

Kart over det planlagte tiltak pr 16. mars 2010

Dagens situasjon

I selve vindkraftverket er det ingen kjente registrerte kulturminner. Ett samisk kulturminne ligger like i ytterkant av vindkraftsområdet på Sjonfjellet og det regnes som middels potensial for flere i planområdet. Andre arkeologiske automatisk fredete og nyere tids kulturminner er ikke kjent og potensialet vurderes som lite.

I influensområdet (8 km sonen) forekommer en rikholdig kulturminnebestand. Det er spesielt mange nyere tids kulturminner som er Sefrak-registrert, men også spor etter bosetning fra stein-, jern- og middelalder og i tillegg samiske kulturminner. Vedlikeholdsnivået på de nyere tids kulturminner er svært varierende, og kulturlandskapet er i enkelte områder i ferd med å gro igjen.

Kulturminner og kulturmiljøer i plan- og influensområdet. Verdi, omfang og konsekvenser

Innenfor influensområdet til vindkraftverket er det hovedsakelig spredt gårdsbebyggelse og i tillegg tettsteder slik som Nesna, Utskarpen, Bardal og Hemnesberget. I denne sammenheng har NIKU gjort et utvalg hvor kulturmiljøene som er valgt har generelt høye kulturhistoriske kvaliteter og ligger nær vindkraftverket. Enkeltekulturminner er bare tatt med hvis de har en spesiell kulturhistorisk betydning. I rapporten blir det gjort en todelt beskrivelse av området: generell beskrivelse og beskrivelse av kulturmiljøer.

Oversikt over kulturmiljøene i plan- og influensområdet, med verdi, omfang og konsekvens gis i tabellene under.

Konsekvensene ved å anlegge Sjonfjellet vindkraftverk vurderes ut fra en sammenstilling av verdi- og effektvurderingene. Konsekvensene graderes etter en 9-delt konsekvensvifte. Vindmøllene på Sjonfjellet vurderes å få følgende konsekvens for kulturmiljøene:

Nr	Kulturmiljø	Verdi	Synlighet til vindmøller (antall)	Avstand	Henvendelse (mot, bort, delvis)	Effekt/omfang negativt	Konsekvens (negativ)
1	Kjølen	middels	1-40	(1-3 km)	delvis	middels	middels
2	Langset	middels-stor	41-80	(1-3 km)	bort	middels	middels
3	Herset	middels	1-40	(1-3 km)	bort	middels	middels
4	Remmen	stor	1-40	(1-3 km)	bort	middels	middels
5	Nesna	middels	1-40	(3-8 km)	delvis	liten	liten
6	Strand, Mehus	liten	1-40		bort	intet	intet
7	Hinderådalen	middels	1-80	(<1 km)	bort	stor	middels
8	Hugla	middels-stor	41-80	(3-8 km)	mot	liten	liten
9	Handnes	stor	41-80	(>8 km)	mot	middels	middels
10	Handnesøya vest	middels-liten	41-80	(3-8 km)	mot	middels	middels

Nr	Kulturmiljø	Verdi	Synlighet til vindmøller (antall)	Avstand	Henvendelse (mot, bort, delvis)	Effekt/omfang negativt	Konsekvens (negativ)
11	Handnesøya øst	middels-liten	41-80	(3-8 km)	mot	middels	middels
12	Stigauren og Jektstrand	stor	1-40	(1-3 km)	bort	middels	middels
13	Myklebostad	middels-liten	41-80	(3-8 km)	bort	middels	liten
14	Alfheim	liten	1-40	(1-3 km)	delvis	middels	liten
15	Mæla	middels-stor	41-80	(3-8 km)	delvis	liten	liten
16	Heimdal og Ekkern	liten-middels	41-80	(3-8 km)	mot	liten	liten
17	Nordfjorden	liten	41-80	(3-8 km)	mot	liten	liten
18	Silavågen	stor	41-80	(>8 km)	delvis	ubetydelig	ubetydelig
19	Utskarpen	middels-liten	1-80	(3-8 km)	mot	middels	liten
20	Buvika	liten	1-40	(1-3 km)	bort	middels	liten
21	Brattland	stor-middels	1-40	(3-8 km)	mot	liten	middels
22	Brennberg	stor	1-80	(3-8 km)	bort	liten	liten
23	Gårder fra Låvong til Austvika	liten	1-80	(3-8 km)	mot	Liten	liten
24	Bardal	stor	1-80	(3-8 km)	mot	liten	middels
25	Sandnes	liten	1-80	(3-8 km)	mot	liten	liten
26	Hemnesberget	middels	1-80	(3-8 km)	mot	liten	liten

Synlighetskartet laget av Nor viser ikke spesifikt synligheten til vindmøllene på Langset (4 stk.). Det er derfor gjort en skjønnsmessig vurdering av hvilke kulturmiljøer disse vil bli synlige fra. Vindmøllene på Langset antas å være synlige og få følgende konsekvens for de kulturmiljøene som er angitt i tabellen under.

	Kulturmiljø	Verdi	Avstand	Henvendelse (mot, bort, delvis)	Effekt/omfang negativt	Konsekvens (negativ)
2	Langset	middels-stor	(<1 km)	delvis	stor	stor
3	Herset	middels	(3-8 km)	bort	liten	liten
4	Remmen	stor	(1-3 km)	mot	middels	stor-middels
10	Handnesøya vest	middels-liten	(3-8 km)	delvis	liten	liten
11	Handnesøya øst	middels-liten	(1-3 km)	mot	middels	middels
18	Silavågen	stor	(> 8 km)	delvis	ubetydelig	ubetydelig

Tabellene viser at det er vindmøllene ved Langset i Nesna kommune som er mest konfliktfylt for kulturminner og kulturmiljøer. Møllene har riktignok begrenset synlighet sammenlignet med dem på toppen av Sjonfjellet. Likevel medfører deres nærplassering til kulturmiljøer at disse få møllene vil ha en forholdsvis stor

konfliktgrad, spesielt sett i forhold til det store antall vindmøller som planlegges på Sjonfjellet.

På grunn av at vindkraftverket anlegges hovedsakelig på toppen at et fjell og observatøren ofte må løfte blikket for å se møllene, er ikke konsekvensen alltid størst for kulturmiljøene som ligger nærmest vindparken, dvs. ved foten av Sjonfjellet. Ved avstand til Sjonfjellet vil vindmøllene imidlertid observeres som del av landskapet uten å løfte blikket. Dette får den konsekvens at vindparken kan virke mer fremtredende på avstand, eksempelvis fra Handnesøya, Bardal, Hemnesberget, Utskarpen, etc., selv om møllene der også vil framstå som mindre.

For å oppsummere vil tiltaket i **liten** grad ha direkte innvirkning på kulturminner og kulturmiljøer, mens den visuelle innvirkningen vil være betydelig for noen sentrale kulturmiljøer. Vindmøllene på Sjonfjellet vurderes samlet å ha middels negativ konsekvens. Vindmøllene på Langset vurderes samlet å ha middels til stor negativ konsekvens for kulturmiljøene rundt Langset, selv om færre kulturmiljøer blir influert av disse fire møllene i forhold til det store antall vindmøller som plasseres på Sjonfjellet.

Til tross for at vindmøllene på Langset vil få inntil stor negativ konsekvens for to viktige miljø, er tiltaket samlet sett vurdert til å ha **middels negativ konsekvens**. For flertallet av miljø vil tiltaket totalt ha middels eller liten konsekvens, vi har latt dette veie tyngst ved vurderingen av en samlet konsekvens av hele tiltaket.

Konsekvens	meget stor negativ	stor negativ	middels negativ	liten negativ	Ubetydelig	liten positiv	middels positiv	Stor positiv	meget stor positiv
Møller på									
Sjonfjellet			X						
Langset		X							
Tiltaket samlet			X						

I *Regional plan om vindkraft i Nordland 2009-2021. Arealmessige vurderinger. Vedtatt i FT-sak 155/09* er det gjort vurderinger for alle meldte vindkraftverk på land, hvor konflikt med ulike miljø- og samfunnsinteresser er oppsummert, Sjonfjellet er her vurdert å ha liten konflikt med kulturminner og kulturmiljø. Langset-delen av Sjonfjellet vindkraftverk er vurdert separat i regional plan og vurdert å gi stor konflikt med kulturminner og kulturmiljø. Forskjellene mellom vurderingene i denne konsekvensutredning og Regional plan hviler delvis på at prioriteringene i fylkesdelplan er gjort på et mer overordnet nivå og ut fra delvis andre kriterier enn denne utredningen, dessuten på noe ulik vektlegging av visuell konflikt.

Nettilknytning - konsekvenser

Nettilknytningen mellom vindparken og Sjona transformatorstasjon vil gå innenfor miljø 13 Myklebostad og 15 Mæla. En oppgradering av eksisterende ledning vil ha liten

virkning på de to berørte kulturmiljøene. Det er risiko for inngrep i kulturminner i anleggperioden, spesielt i miljø 15. Det forutsettes at mastefester legges utenfor kjente fredete kulturminner, med denne forutsetningen er det ikke direkte konflikter med kjente kulturminner. Oppgradering av eksisterende ledning vil gi liten negativ konsekvens.

Forslag til avbøtende tiltak

Det viktigste avbøtende tiltak vil være å ikke anlegge møller på Langset.

Det er spesielt i forbindelse med vegutbygging og vegutbedring ved anleggelse av vindkraftverket at kulturminner og kulturmiljøer kan bli direkte berørt. Dette gjelder både innenfor og utenfor selve vindparken. Et avbøtende tiltak vil være å unngå anleggelse av vei i de områdene hvor evt. kulturminner finnes, noe som vil kreve mer detaljerte registreringer for å kunne avklares.

Generelle avbøtende tiltak vil være å etterstrebe minst mulig visuell innvirkning i forhold til kulturmiljøene. Dette kan gjennomføres ved flytting eller fjerning av planlagte møllepunkter eller ved å komprimere plasseringen av møllene, eventuelt gjøre vindkraftverket mindre. En flytting av møllepunkter vil være mest aktuelt i forhold til de kulturminnene eller kulturmiljøene hvor tiltaket får stor negativ konsekvens.

I forbindelse med en eventuell etablering av Sjonfjellet vindkraftverk er det få avbøtende tiltak, bortsett fra det å ta møllene på Langset ut av planen, som vil gi betydelig endring for de berørte kulturmiljøene. Topografien i området og vindparks utforming gjør at vindparken blir synlig fra kulturmiljøene som er nevnt ovenfor dersom den blir etablert.

INNLEDNING

Bakgrunn og formål

Bakgrunnen for denne rapporten er Nord-Norsk Vindkraft AS sine planer om bygging av Sjonfjellet vindkraftverk på grensen mellom de to kommunene Nesna og Rana, Nordland. I tillegg vil deler av Leirfjord, Hemnes og Lurøy kommuner bli visuelt berørt av tiltaket. Vindkraftverket på Sjonfjellet vil bestå av 120 vindmøller. I tillegg kommer fire planlagte møller på Langset (under Sjonfjellet) i Nesna kommune. I planområdet skal det også bygges 64 km veg med bredde fem meter. I tillegg kommer nettilknytning fra vindparken til Sjona transformatorstasjon.

Formålet med rapporten er å belyse hvilke konsekvenser tiltaket vil få for kulturminner og kulturmiljø som blir berørt. Rapporten omfatter automatisk fredete, samiske og nyere tids kulturminner og i tillegg marinarkeologi.

Definisjon av kulturminner og kulturmiljø

Med *kulturminner* menes, ifølge kulturminneloven av 1978, "alle spor etter menneskelig virksomhet i vårt fysiske miljø herunder lokaliteter det knytter seg historiske hendelser, tro eller tradisjon til" (§2).

Med *kulturmiljøer* menes "områder hvor kulturminner inngår som en del av en større helhet eller sammenheng" (§2).

Kulturminner fra før 1537 og stående bygninger før 1650 er automatisk fredet, og betegnes *automatisk fredete kulturminner* (tidligere betegnet *forminner*). Kulturminner etter år 1537 kalles *nyere tids kulturminner* og kan fredes gjennom en fredningssak. *Samiske kulturminner* eldre enn 100 år er automatisk fredet. Det samme gjelder *skipsfunn under vann*.

Andre begrep

Tiltaket: Vindparken samt kraftlinjetraséen.

Vindparksområdet: Planområdet på høyplatået på Nesnahalvøya.

Langset: Området i Nesna kommune der 4 vindmøller er planlagt.

Planområdet: Vindparksområdet og kraftlinjetraséen.

Utredningsprogram

Konsekvensutredningen bygger på utkast til utredningsprogram «Nord-Norsk vindkraft AS / Norsk Grønnkraft AS – Sjonfjellet vindkraftverk i Rana og Nesna kommuner – Fastsetting av konsekvensutredningsprogram», som er en utviding av forslag til utredningsprogram som gjengis i meldingen om planleggingen av Sjonfjellet vindkraftverk (utgave datert 4. april 2006),

I henhold til utkast til utredningsprogram for temaet ”Kulturminner og kulturmiljø” skal følgende utredes:

- *Kjente automatisk fredete kulturminner/kulturmiljø, vedtaksfredete kulturminner og nyere tids kulturminner og kulturmiljøer innenfor planområdet og nærliggende områder skal beskrives og vises på kart. Kulturminnenes og kulturmiljøenes verdi skal vurderes og det skal utarbeides et verdikart. Potensialet for funn av automatisk fredete kulturminner skal vurderes og delområder med størst potensial for funn skal vises på kart.*
- *Direkte visuelle virkninger av tiltaket for kulturminner og kulturmiljø skal beskrives og vurderes.*
- *Det skal redegjøres kort for hvordan eventuelle konflikter med forekomster av kulturminner kan unngås ved plantilpasninger.*

Fremgangsmåte:

Relevant dokumentasjon skal gjennomgås, og kulturminnemyndigheter skal kontaktes. Den regionale kulturminnemyndighet er fylkeskommunen, og for områder med samiske interessert er det Sametinget. For å få nødvendig kunnskap om automatisk fredete kulturminner skal det foretas befaringsperson med kulturminnefaglig kompetanse. Undersøkelser som innebærer inngrep i naturen kan kun foretas av fylkeskommunen, Sametinget, NIKU, de arkeologiske museene og sjøfartsmuseene innenfor deres gitte ansvarsområder. Riksantikvarens «Rettleiar: Kulturminne og kulturmiljø i konsekvensutgreiingar»(2003) og NVEs veileder 3/2008 «Visuell innvirkning på kulturminner og kulturmiljø» kan benyttes i arbeidet med utredningen. Veileder er tilgjengelig på NVEs nettsted (www.nve.no). Ved utarbeidelse av verdikart henvises det til Vegvesenets «Håndbok 140». Databasen «Askeladden» (askeladden.ra.no) – en oversikt over fredete kulturminner og kulturmiljøer, og SEFRAK-registret – et landsdekkende register over eldre bygninger og andre kulturminner, kan benyttes i utredningsarbeidet.

I tillegg er det under overskrift «prosess og metode» spesifisert bl.a at:

Temaenes innvirkning på hverandre bør omtales der det er relevant. Så langt det er mulig skal dobbeltregistrering av virkninger unngås. NVE legger til grunn at utredningene gjennomføres av kompetente fagmiljøer.

UTBYGGINGSPLANENE

Vindparkområdet

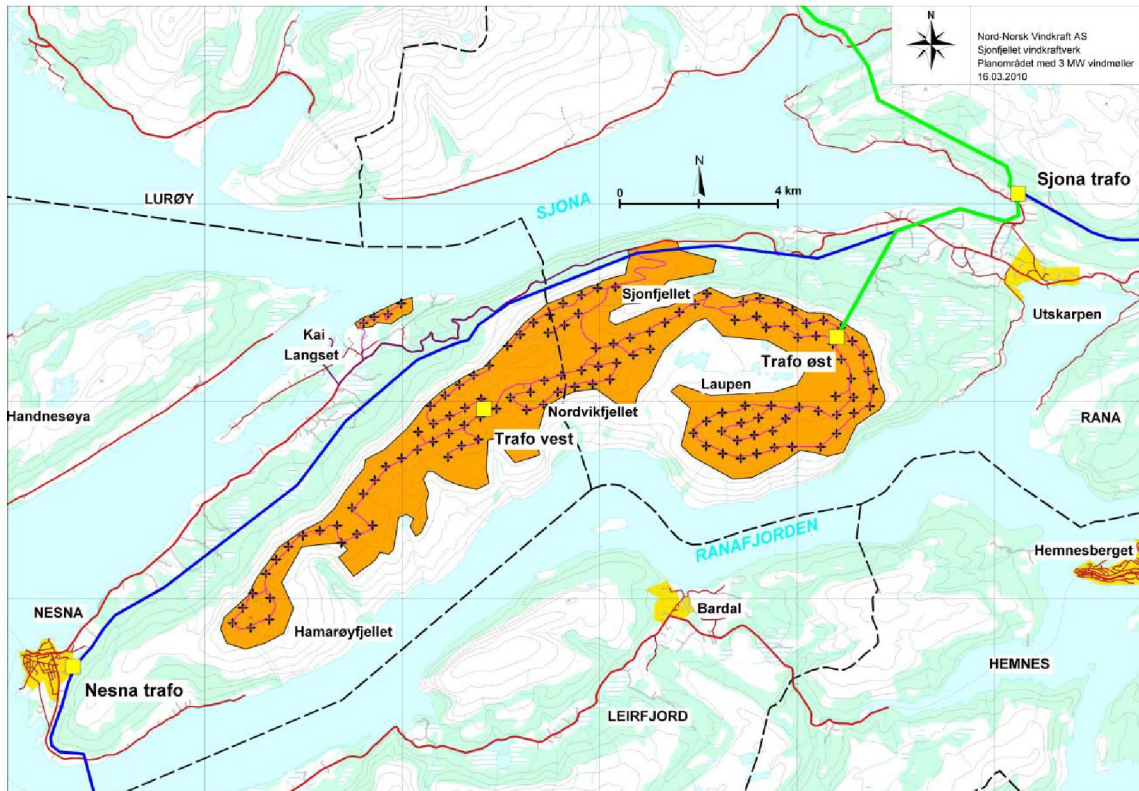
Vindparksområdet utgjør ca. 41,7 km², hvorav 18,3 km² ligger i Nesna kommune og 23,44 km² i Rana kommune, og i tillegg ca. 0,5 km² på Langset i Nesna kommune.

Konsekvensutredningene tar utgangspunkt i to mulige vindmøllestørrelser:

120 vindmøller à 3 MW i vindparksområdet på Sjonfjellet med en samlet installert effekt på 360 MW og en forventet kraftproduksjon på ca. 1100 GWh pr. år. Navhøyden på disse møllene er ca. 70-80 m med tilsvarende stor rotordiameter. I tillegg kommer 4 vindmøller med 2-2,5 MW effekt på Langset.

I Nesna kommunen berøres 23 eiendommer med 28 eiere. I Rana kommune berøres 39 eiendommer med 64 eiere. I alt er det 62 eiendommer med 93 eiere som i større eller mindre grad berøres av planene med Sjonfjellet vindkraftverk. I tillegg kommer Hestmannene/Strandtindene reindistrikt, som har rettigheter i området.

Et vindkraftverk består i tillegg til vindmøller av tilhørende veier, kabler, transformatorstasjon, kraftledninger og øvrige elektriske anlegg. Et vindkraftverk krever bygging av atkomstvei inn til området samt interne veier frem til hver vindmølle. I de interne veiene legges det jordkabler fra hver mølle frem til transformatorstasjonen sentralt i vindparken. Det må til sammen bygges om lag 63 km veg med 5 m bredde frem til hver enkelt vindmølle, hvor det må tilrettelegges et areal på ca. 1-1,5 daa for kranoppstilling, mellomlagring etc. Fra transformatorstasjonen bygges det kraftledning frem til eksisterende kraftledningsnett.

Kart over det planlagte tiltak pr 16. mars 2010

Atkomst til vindkraftverket

Transport av vindmøllene til byggeplassen vil skje sjøvegen fra produsent til eksisterende kaianlegg på Langset og transporteres derfra med bil. I utbyggingsplanene antas det at det beste alternativet er å ta vegen opp fra rv. 17 ca. 2,3 km øst for kommunegrensen mellom Nesna og Rana.

Nettilknytning

Strømmen fra vindmøllene på Sjonfjellet vil bli transformert i 22 kV jordkabler i vegtraseene frem til en eller flere transformatorstasjoner, der den blir opptransformert til 132 kV for videre transport. Fra Sjonfjellet må det bygges ny linje til Sjøna koblingsstasjon.

ARBEIDSOPPLEGG OG METODE

Metode

Utredningen er utarbeidet i henhold til gjeldende lovverk for konsekvensutredninger, og metode jf. Håndbok 140 (Statens vegvesen 2006), Riksantikvarens veileder *Kulturminne og kulturmiljø i konsekvensutgreiingar* (Riksantikvaren 2003), NVEs veileder: *hensynet til kulturminner og kulturmiljø ved etablering av energi- og vassdragsanlegg* (2004) samt NVE veileder 3/2008: *Visuell innvirkning av vindkraftanlegg og kraftledninger på kulturminner og kulturmiljø*.

Metodisk tar utredningen utgangspunkt i definering av kulturmiljøer. Miljøene som blir avgrenset, har vesentlige kulturminneverdier som kan være sårbare i forhold til tiltaket. Å avgrense kulturmiljøer er en metode for tydelig å vise hvilke områder som er av særlig stor viktighet eller betydning.

En samlet vurdering av et områdes kulturhistorie, kulturminner og tidsdybde danner grunnlag for definisjon og avgrensing av kulturmiljøer. Størrelsen på kulturmiljøer kan variere. De kan bestå av mindre felt med fornminner (for eksempel et gravfelt) eller av større landskapsrom (for eksempel en større avgrensing i et dalføre som er avgjørende for forståelse og opplevelse av et fangstanleggs funksjon).

Grunnlagsmaterialet

Datagrunnlaget bygger primært på følgende:

- Askeladden: database over automatiske (arkeologiske) og vedtaksfredete (stående konstruksjoner) kulturminner
- Sefrak: register over nyere tids kulturminner før 1900
- NIKU's befaringer i utvalgte områder
- Litteraturstudier
- Kontakt med nøkkelpersoner i fylkeskommunen og kommunen
- Opplysninger fra lokale informanter

Datagrunnlaget vurderes som tilstrekkelig for denne konsekvensutredningen.

Befaringer og registreringer

Det ble foretatt befaringer i Sjonfjellet vindkraftverk og dets influensområde i perioden 11. til 15. september 2006. Befaringene omfattet studie av tettsteder, bygder, gårder og noen utvalgte automatisk fredete kulturminner hovedsakelig innenfor en avstand på 8 km fra vindkraftverkets yttergrense.

Ett samisk kulturminne er kjent like i ytterkanten av vindkraftsområdet på Sjonfjellet og det er middels potensial for flere. Med unntak av varder som skal være bygget flere steder på Sjonfjellet, er det ingen opplysninger om andre kjente automatisk fredete eller nyere tids kulturminner innenfor selve vindkraftsområdet. Det ble derfor ikke foretatt noen befarings på toppen av Sjonfjellet med unntak av en kort helikoptertur over deler av fjellet. I influensområdet (8 km sonen) forekommer en rikholdig kulturminnebestand. Det er spesielt mange nyere tids kulturminner som er Sefrak-registrert, men også spor etter bosetning fra stein-, jern- og middelalder og i tillegg samiske kulturminner.

Influensområder for vindkraftverk

Det er vanskelig å gi presise avgrensninger av influensområder. For temaet kulturminner og kulturmiljø er det formålstjenlig å bygge på generelle landskapsanalyser som tar for seg visuell influens.

Etableringen av yttergrenser for influens avhenger av visuelle faktorer som blant annet styres av møllenes konkrete størrelse og plassering. I den forbindelse vises det til en sammenstilling av undersøkelser foretatt av landskapsarkitekt Einar Berg (1999) i Inter Pares AS:

Med bakgrunn i svenske og norske utredninger har NVE (1998) konkludert med at vindmøller opp til de aktuelle størrelser i dagens situasjon sjelden vil være særlig fremtredende på avstander over ca. 6 km. Miljø & Energiministeriet i Danmark (1996) opererer med fjernvirkningssoner også utover dette på opptil 10-12 km og mer. Disse verdiene må ikke oppfattes som absolutte størrelser – de modifiseres av faktorer som grad av kontrast med omgivelsene, terrengmessig plassering, eksponering og lysforhold samt størrelse og utforming av vindparken osv.

NIKU har valgt å avgrense seg til en influenssone på hovedsakelig 8 km, men der noen få utvalgte kulturmiljøer mellom 8 og 10 km også beskrives. Grensen for 10 km går langs Pollatiden (1019 moh.) og Raudskreda (1219 moh.) i nord, like øst for Botnfjellet og Skardtinden og tettstedet Hemnesberget i øst, langs Valbysteinen (559 moh.), Stafjellet (787 moh.) og Lihovudet (848 moh.) i sør og øyene Hugla og Handnesøya i vest.

Begrunnelsen for valg av influenssone er at Riksantikvaren påpeker i rapporten "Kulturminneinteresser og vindkraftutbygging" (2005) at på 10-12 km avstand vil vindmøllene ennå være synlige og ha betydning for den visuelle opplevelsen av kulturminner. Planenes omfang, landskapets topografiske karakter og visuelle inntrykk under befaringsene ligger også til grunn for avgrensningen.

0-alternativet

0-alternativet, som tiltaket vurderes i forhold til, er dagens situasjon inkludert forventet endring i analyseperioden (herunder vedtatte planer).

Verdivurderinger

Ved verdivurdering av kulturminner legges det, foruten generelle kriterier, vekt på den enkelte fylkeskommunes spesielle vernekriterier og satsingsplaner/satsingsområder.

I konsekvensvurderingen er det anvendt en tredelt skala for verdisetting, hvor høyeste karakter ikke nødvendigvis bare gis til kulturminner og miljøer av nasjonal verdi. Lokale og regionale minner kan gis stor verdi ut fra blant annet lokalbefolkningens opplevelse og tilknytning til dem, basert i all hovedsak på foreliggende dokumentasjon. Det enkelte kulturminnet eller kulturmiljøet er beskrevet ved et utvalg av elementer som skal illustrere dets kulturhistoriske verdi, blant annet pedagogisk verdi, kildeverdi og opplevelsesverdi, om de representerer noe særegent eller om de representerer overordnede forhold. Ved verdivurdering av kulturmiljø ligger følgende matrise som basis:

Type kulturmiljø	Liten verdi	Middels verdi	Stor verdi
Fornminner/ samiske kulturminner (automatisk fredet)	Vanlig forekommende enkeltobjekter ute av opprinnelig sammenheng	Representative for epoken/funksjonen og inngår i en kontekst eller i et miljø med noe tidsdybde. Steder det knytter seg tro/tradisjon til	Sjeldent eller spesielt godt eksempel på epoken/funksjonen og inngår i en svært viktig kontekst eller i et miljø med stor tidsdybde. Spesielt viktige steder som det knytter seg tro/tradisjon til
Kulturmiljøer knyttet til primærnæringene (gårdsmiljøer/fiskebruk/småbruk og lignende)	Miljøet ligger ikke i opprinnelig kontekst. Bygningstiljøet er vanlig forekommende eller inneholder bygninger som bryter med tunformen. Inneholder bygninger av begrenset kulturhistorisk/arkitektonisk betydning.	Miljøet ligger delvis i opprinnelig kontekst. Enhetlig bygningstiljø som er representativt for regionen, men ikke lenger vanlig og hvor tunformen er bevart. Inneholder bygninger med kulturhistorisk/arkitektonisk betydning.	Miljøet ligger i en opprinnelig kontekst. Bygningstiljø som er sjeldent eller særlig godt eksempel på epoken/funksjonen og hvor tunformen er bevart. Inneholder bygninger med stor kulturhistorisk/arkitektonisk betydning.
Kulturmiljøer i bebygde områder (bymiljøer, boligområder)	Miljøet er vanlig forekommende eller er fragmentert. Inneholder bygninger som har begrenset kulturhistorisk betydning.	Enhetlig miljø som er representativt for epoken, men ikke lenger vanlig. Inneholder bygninger med arkitektoniske kvaliteter og/eller kulturhistorisk betydning.	Enhetlig miljø som er sjeldent eller særlig godt eksempel på epoken. Inneholder bygninger med spesielt store arkitektoniske kvaliteter og/eller av svært stor kulturhistorisk betydning.
Tekniske og industrielle kulturmiljøer og rester etter slike (industri, samferdsel)	Miljøet er vanlig forekommende. Inneholder bygninger uten spesielle arkitektoniske kvaliteter.	Miljøet er representativt for epoken, men ikke lenger vanlig. Inneholder bygninger med arkitektoniske kvaliteter.	Miljøet er sjeldent og spesielt godt eksempel på epoken. Inneholder bygninger med spesielt store arkitektoniske kvaliteter.
Andre kulturmiljøer (miljøer knyttet til spesielle enkeltbygninger, kirker, kulturlandskap, parker og lignende)	Miljøet er vanlig forekommende og/eller er fragmentert. Bygninger uten spesielle kvaliteter. Vanlig kulturlandskap med endret topografi.	Miljø som er representativt for epoken, men ikke lenger vanlig. Bygninger/objekter med arkitektoniske/kunstneriske kvaliteter. Vanlig kulturlandskap med noe endret topografi.	Miljø som er sjeldent og/eller særlig godt eksempel på epoken. Bygninger/objekter med svært høy arkitektonisk/kunstnerisk kvalitet. Sjeldent/gammelt kulturlandskap.

Kriterier for verdisetting av kulturminner og kulturmiljø (Håndbok 140, Statens vegvesen 2006)

Utvalget av kulturmiljø og deres grenser, er dels opprettet ved hjelp av visuelle betraktninger i felt og dels ut fra kart. *Avgrensningen av kulturmiljøene må derfor ikke oppfattes som endelige, men er kun angitt ved å grovt risse opp et området rundt dem.* Heller ikke størrelsen på miljøene er nødvendigvis ideelle. Noen kulturmiljøer kunne kanskje vært delt inn i flere ulike miljøer, på samme måte kunne kanskje andre vært utvidet. Likevel vil vi hevde at denne grove inndelingsmåten med tilhørende resultater er tilstrekkelig med hensyn til visuelle konsekvensvurderinger. I hovedtrekk er det større kulturmiljøer som vurderes i vindparkens influensområde. Kun i noen tilfeller er enkeltminner beskrevet og gitt verdi. Dette er hovedsakelig kulturminner knyttet til samisk reindrift. Denne virksomheten har etterlat seg få synlige spor i landskapet, og de

få kjente samiske enkeltminner som finnes i området er de eneste synlige sporene etter samisk aktivitet.

Vurdering av omfang

Omfang er en vurdering av hvilke endringer tiltaket antas å medføre for de ulike miljøene eller områdene. Omfang vurderes for de samme områder som er verdivurdert. Omfanget vurderes i forhold til 0- alternativet. Kriterier for fastsettelse av omfang er gitt i Statens vegvesen Håndbok 140 (Statens vegvesen 2006), samt andre kriterier spesifisert i dette kapitlet. Omfanget vurderes med utgangspunkt i kriteriene, og angis på en trinnløs skala fra stort positivt omfang til stort negativt omfang.

Ved vurdering av omfang skal det redegjøres for hvordan det konkrete tiltaket vil påvirke kulturminner og kulturmiljøer. For kulturmiljøet vil forholdet mellom årsak og virkning kunne variere. De direkte virkninger er enkle å vurdere, mens de mer indirekte kan være kompliserte.

Generelt kan etablering av vindkraftverk innvirke på kulturminner og kulturmiljø på to ulike måter.

Direkte innvirkning kan skje i form av:

- Skade, fjerning, ødeleggelse og tildekking av kulturminner.
- Oppstykking, etablering av barrierer innen kulturmiljøer, mellom elementer innenfor et kulturmiljø eller mellom miljøet og omgivelsene.

Direkte innvirkning vil stort sett være knyttet opp mot anleggsfasen.

Indirekte innvirkning kan skje ved at:

- Kulturminner og kulturmiljø blir liggende i et område som utseendemessig er fjernt fra det miljøet som kulturminnet eller kulturmiljøet opprinnelig var en del av. Ved etablering av boplasser, gravplasser, ferdselsveier med mer har ofte utsyn og innsyn vært viktige lokaliseringsfaktorer. Innenfor kulturminneforvaltningen er man opptatt av at man i fremtiden skal ha muligheter til å forstå og oppleve slike sammenhenger.
- Opplevelser og stemninger blir forstyrret av støy, refleks, bevegelse og skyggevirksomhet.
- Visuelle og funksjonelle sammenhenger brytes – hvilket kan påvirke lesbarhet, forståelse og opplevelse av kulturmiljøer.
- Viktige utsiktslinjer eller utsiktsretninger fra kulturminner og kulturmiljøer kan bli brutt eller ødelagt.
- Tiltakets skala, synlighet, dominans og moderne karakter kan virke dominerende ifht kulturminner og kulturmiljøer som har stor grad av autenticitet og sårbarhet og påvirke lesbarhet, forståelse og opplevelse av kulturmiljøer.

Indirekte innvirkning er i hovedsak knyttet opp mot driftsfasen.

	Stort positivt omfang	Middels positivt omfang	Lite/intet omfang	Middels negativt omfang	Stort negativt omfang
Kulturminner og –miljøers endring og lesbarhet	Tiltaket vil i stor grad bedre forholdene for kulturminner/ miljøer Tiltaket vil i stor grad øke den historiske lesbarheten	Tiltaket vil bedre forholdene for kulturminner/ miljøer Tiltaket vil bedre den historiske lesbarheten	Tiltaket vil stort sett ikke endre kulturminner/ miljøer Tiltaket vil stort sett ikke endre den historiske lesbarheten	Tiltaket vil medføre at kulturminner/ miljøer blir skadet Tiltaket vil redusere den historiske lesbarheten	Tiltaket vil ødelegge kulturminner/ miljøer Tiltaket vil ødelegge den historiske lesbarheten
Historisk sammenheng og struktur	Tiltaket vil i stor grad styrke den historiske sammenhengen mellom kulturmiljøer og deres omgivelser Tiltaket vil i stor grad forsterke historiske strukturer	Tiltaket vil styrke den historiske sammenhengen mellom kulturmiljøer og deres omgivelser Tiltaket vil forsterke historiske strukturer	Tiltaket vil stort sett ikke endre den historiske sammenhengen mellom kulturmiljøer og deres omgivelser Tiltaket vil stort sett ikke endre historiske strukturer	Tiltaket vil svekke den historiske sammenhengen mellom kulturmiljøer og deres omgivelser Tiltaket vil redusere historiske strukturer	Tiltaket vil bryte den historiske sammenhengen mellom kulturmiljøer og deres omgivelser Tiltaket vil ødelegge historiske strukturer

Kriterier for vurderinger av tiltakets omfang for kulturmiljøer (Statens vegvesen, 2006).

Den visuelle innvirkningsgraden (indirekte innvirkning) på et kulturmiljø vurderes etter avstand vindkraftverket samt etter synlighetskart. I Figur nedenfor er det gitt en oppsummert effektbeskrivelse som funksjon av avstand mellom turbin og betraktningsssted. Oppsummeringen må ses på som veiledende.

Omfang (effekt)	Avstand fra kulturmiljø til turbiner	Beskrivelse
Stort negativt	Avstander inntil 10 til 12 ganger høyde vingespiss (< ca 1 km)	Turbinene dominerer mye av synsbildet
Middels negativt	Avstander < 3 km fra turbinene	Turbinene preger omgivelsene en god del
Lite negativt	Avstander >3 < 6 km fra turbinene	Vanskelig å oppfatte størrelsen på turbinene
Intet	Avstander > 6 km fra turbinene	Turbinene vil sjelden være særlig fremtredende

Omfang (effekt) som en funksjon av avstanden mellom turbin og betraktningsssted (fra Inter Pares AS).

Andre faktorer som er viktig ved vurdering av påvirkning er gjengitt i figur nedenfor. Disse vurderes opp mot de øvrige kriteriesettene for vurdering av omfang.

For vurdering av visuell innvirkning av vindkraftverk er disse faktorene framhevet i veileder *Visuell innvirkning på kulturminner og kulturmiljø – Vindkraftanlegg og kraftledninger* (NVE/NIKU 2008)

Avstand	Fra kulturminne/kulturmiljø til vindkraftverket eller kraftledninger.
Synlighet	Hvor mange turbiner er synlige fra ulike kulturmiljø og fra forskjellige ståsteder i et kulturmiljø?
Visuell dominans	Hvorvidt synsfeltet fra et kulturminne/-miljø er dominert av tiltaket. Konkurrerer tiltaket med godt synlige og markerte kulturminner?
Skala	Tiltakets skala (antall turbiner, høyde og utforming på master osv) har også betydning for virkningen.
Topografi og vegetasjon	Landskapets topografi og vegetasjon, evt bebyggelse, synlighet er avgjørende for synlighet og visuell dominans.
Visuelle og funksjonelle sammenhenger	Bryter tiltaket slike sammenhenger? Påvirker tiltaket lesbarheten av sammenhengene?
Utsikt, siktlinjer	Bryter tiltaket viktige utsiktsretninger eller siktlinjer fra et kulturminne/-miljø?
Autentiske miljøer (kulturhistorisk karakter)	Moderne inngrep som kraftledninger og vindturbiner kan virke dominerende i forhold til kulturminner/-miljø som er lite endret siden de ble anlagt, brukt eller forlatt.
Forventning	Hvilken historie vil vi, og forventer vi, at stedet skal formidle?
Antall berørte	I spesielle tilfeller kan det være nyttig å antyde hvor mange personer som opplever at kulturminnet/-miljøet blir visuelt berørt, samt varighet av forstyrrelsen hvis man er i bevegelse.
Årstidsvariasjoner	Sikt, værforhold, mørketid osv kan påvirke omfanget av et tiltak.
Skyggekast, støy	Det bør være tilstrekkelig avstand mellom verdifulle kulturminner/-miljø og vindkraftverk for å unngå at lokaliteten blir påvirket av skyggekast eller støy.
Reversibelt tiltak	Er tiltaket reversibelt og hvilke muligheter er det for å gjenskape tidligere landskap/kulturmiljø ved hjelp av revegetering, påfylling av masser etc?

Kriterier ved vurdering av visuell innvirkning (fra NVE veileder 3/2008: Visuell innvirkning av vindkraftanlegg og kraftledninger på kulturminner og kulturmiljø).

Undersøkellesområdet for nettilknytningene er begrenset til hovedsakelig innenfor en sone på 200 meter til hver side av traseen, men varierer ut fra landskapets topografiske karakter og visuelle inntrykk under befaringen.

Konsekvensvurderinger

Konsekvensgraden bestemmes ut fra matrise i Håndbok 140 (Statens vegvesen, 2006) og fastsettes ved en sammenstilling av verdi og omfang, jf figur vist under.

Verdi Ingen verdi	Omfang			
		Liten	Middels	Stor
Stort positivt				Meget stor positiv konsekvens (++++)
				Stor positiv konsekvens (+++)
Middels positivt				Middels positiv konsekvens (++)
				Liten positiv konsekvens (+)
Lite positivt Intet omfang Lite negativt				Ubetydelig (0)
				Liten negativ konsekvens (-)
Middels negativt				Middels negativ konsekvens (--)
				Stor negativ konsekvens (---)
Stort negativt				Meget stor negativ konsekvens (----)

Konsekvens for kulturminner og kulturmiljøer (Statens vegvesen, 2006)

KULTURHISTORISK OVERSIKT OG DAGENS SITUASJON

Områdebeskrivelse

Sjonfjellet vindkraftverk planlegges bygget i de to kommunene Nesna og Rana, men influensområdet strekker seg inn i kommunene Leirfjord, Lurøy og Hemnes. De berørte kommunene beskrives kort i det følgende.

Nesna kommune har et areal på 202 km² og ca. 1800 innbyggere. Kommunen ligger ytterst på Helgelandskysten. Landskapet er kupert med Sjonfjellet som et viktig landskapselement på fastlandet. Nesna består også av de tre øyene Hugla, Hadnesøy og Tomma.

Rana kommune har et areal på 4464 km² og drøyt 25000 innbyggere. Kommunen ligger omtrent midt i Nordland fylke, nord for Ranafjorden. Kommunen grenser i øst til Sverige. Kommunesenteret er Mo i Rana. Deler av Saltfjellet og Svartisen ligger i kommunen. Næringslivet preges av industri og primærnæringer.

Hemnes kommune har et areal på 1603 km² og i overkant av 4500 innbyggere. Kommunen ligger i Helgeland og strekker seg fra Sverige i øst til Ranafjorden i vest. Her finnes blant annet Norges nest største innsjø, Røssvatnet. Hemnes kommune er en betydelig kraftproduserende kommune, og næringslivet består av industri og jord- og skogbruk.

Leirfjord kommune har et areal på 472 km² og ca. 2250 innbyggere. Kommunen ligger sentralt på Helgelandskysten, som et bindeledd mellom ytre og indre Helgeland. Kommunesenteret er Leland. Leirfjord har nær tilknytning til forskjellige kommunikasjoner som jernbane og fly via veiforbindelsen med blant annet Sandnessjøen, Mosjøen og Mo i Rana. Klimaet er mer stabilt og innlandspreget enn det man ellers forbinder med ytre Helgeland. Næringslivet i kommunen er preget av landbruk, fiskeforedling og kommunal virksomhet.

Lurøy kommune har et areal på 262 km² og i underkant av 2150 innbyggere. Kommunen ligger dels på fastland og dels på 1372 øyer. Kommuneadministrasjonen er delt mellom stedene Lurøy og Tonnes. Hurtigbåter og ferje knytter øyene og fastlandet sammen. Næringslivet i kommunen består blant annet av fiske, forskjellig oppdrettsvirksomhet, industri og jordbruk.

Planer i vindparksområdet

Det er planer om et ilandføringsanlegg for gass i Langsetvågen. Utover dette er 0-alternativet definert som tilnærmet likt dagens situasjon.

Den eldste forhistorien (til middelalder)

I Helgelandsområdet kjennes bosetningsspor helt tilbake til eldre steinalder, en periode som på Helgeland omfatter tiden 8000-3500 f.Kr. Den tidligste befolkningen holdt fortrinnsvis til i kystnære områder, men opp mot overgangen til yngre steinalder viser det arkeologiske materialet at også innlandsområdene tas i bruk. Eksempelvis er det registrert en rekke steinalderlokaliteter i Ranas fjellområder som viser utnyttelse av ressurser ved en rekke fjellvann. Levesettet antas å ha vært basert på jakt/fangst, fiske og sinking hvor man flyttet mellom ulike boplasser i løpet av året for å kunne utnytte ulike ressurser på best mulig måte.

Dette levesettet var dominerende også i yngre steinalder (3500-500 f.Kr.). Ut over i perioden (omkring 1500-2500 f.Kr.) viser bl.a. pollenanalyser til en viss jordbruksaktivitet enkelte steder på Nordlandskysten. Ved de ytre delene av Vefsnfjorden og Ranfjorden, ved Leirfjorden og Sjona er det funnet spor etter ulike former for fedrift og åkerbruk. Endringer skjer også i gjenstandsmaterialet hvor slipte pile- og spydspisser samt kniver av skifer kommer til. Yngre steinalders kulturminner på Helgeland omfatter bl.a. gjenstandsfunn, åpne boplasser, huler/hellere, hustuffer og helleristninger. Ved Ranafjorden og Sjona er det funnet en rekke gjenstander og boplasser fra yngre steinalder. Det er for eksempel funnet to skiferkniver og en steinøkse i Sørsjona ved Sørfjorden og på Dilkestad ved Utskarpen er det funnet en spydspiss med linjeornament.

I løpet av eldre jernalder og frem mot vikingtid (500-f.Kr.-800 e.Kr.) vokser det frem to distinkte etniske grupper i form av en samisk og norrøn befolkning i Nord- og Midt-Norge. Arkeologiske funn i Nordland og Troms viser at jernalderens norrøne befolkning hovedsakelig bodde langs kyststripen nord til Lyngenfjorden i Troms, mens den samiske befolkningen var tilnærmet enerådende i indre fjordstrøk og i innlandet.

Jernalderens norrøne befolkning oppfattes tradisjonelt som bofaste jordbrukere hvis samfunn var organisert i såkalte høvdingdømmer. Gravrøyser og gravhauger er sammen med kulturminner som langhus, åkerreiner og rydningsrøyser ansett som sikre indikasjoner på gårdsbosetning i jernalder. Den tidlige gårdsbosetningen på Helgeland drev et blandet erverv der jordbruk ble kombinert med fiske og fangst (særlig havressurser).

Gravrøys med fotkjede på Langset, Nesna kommune (ID 36529)

Helgelands norrøne bosetning var først og fremst konsentrert til kystområdene, men ut over i yngre jernalder (omkring 600-1030 e.Kr.) skjer en ekspansjon bl.a. til øygarden og indre fjordstrøk. Det er gjort en rekke jernalderfunn ved Ranafjorden og Sjona, eksempelvis på Utskarpen i Rana kommune hvor kornpollen er påvist i lag som kan dateres til omkring 500 f.Kr. og på Langset i Nesna kommune hvor det ligger flere godt synlige gravrøyser. De norrøne høvdingsamfunn i Nord-Norge vedvarte trolig gjennom hele jernalder og antas å ha stått seg godt gjennom

hele perioden sammenliknet med lenger sør i landet. En viktig grunn er deres etter hvert økonomiske avhengighet av den samiske befolkning gjennom handel og skattelegging, særlig med skinn- og pelsvarer. Handel og ferdsel var viktig i jernaldersamfunnet. Dette avspeiles bl.a. gjennom gravhauger og gravrøyser hvis godt synlige plassering på bergrygger og knauser langs ferdselsårer gjerne oppfattes som et synlig tegn på ferdselens betydning, foruten en markering av makt og rikdom. I Nesna er det registrert flere gravhauger hvorav en båtgrav.

Middelalder (1030-1536) og nyere tid (1537-)

Middelalderens (1030-1536) bosetning på Helgeland kjennes både gjennom arkeologiske og skriftlige kilder. Ved Ranafjorden ligger flere gårder hvor stednavn og/eller funn av gårdshauger tyder på en bosetningshistorie som går tilbake til middelalder. Mange av områdets kjente middelaldergårder som Dalosen, Dilkestad, Utskarpen, Gjesbakken og Brattland ligger i tilknytning til fjorden. Næringsgrunnlaget for den norske befolkningen var for en stor del en kombinasjon av kommersielt fiske, jordbruk, husdyrhold og utnyttelse av utmarksressurser som jakt, skogbruk og bær. Gårdssdrift og heimfiske var hovedsakelig til eget forbruk, mens kommersielt fiske som fisket ved Lofoten og Finnmarkskysten gav midler til handel og betaling av skatt. I tillegg var handel med den samiske befolkningen i området viktig. Gårdshaugene man finner spredt langs kysten i Nord-Norge kan i stor grad settes i sammenheng med det kommersielle fisket og gårdsbosetting frem til 1600-1700-tallet.

I middelalderen vokste det frem flere mindre sentre tilknyttet både sentralmakten og kirke på Helgeland. Eksempelvis ble Husby på Tomma et senter for innkreving av skatter og avgifter til kronen, ikke minst på grunn av stedets sentrale plassering ved leia og Ranafjorden. De fleste middelalderkirkene i Helgeland lå også ved kysten.

Kombinasjonsdriften med gårdssdrift og fiske holdt seg til langt inn på 1900-tallet, og det er den som i stor grad har formet det kulturlandskapet som i dag er bevart i området. På slutten av 1700-tallet, og spesielt på 1800-tallet, vokste det frem handelssteder på Helgeland, slik som Mo i Rana og Hemnesberget. Spesielt storsildfisket fra 1861 til

1875 førte til en stor oppgangstid på kysten. Flere gårder var også viktige for jekthandelen, slik som Strand og Jektstrand i Nesna kommune. Som følge av oppgangstidene ble det i siste halvdel av 1800-tallet etablert flere dampskipsselskap langs kysten som bidro til bedre kommunikasjon og en gryende turisme.

Industrivirksomhet, som begynte på Helgeland på slutten av 1800-tallet, ble hovedsakelig viktig for Mo i Rana. Kommunen er rik på jernmalm og muligheten for elektrisk kraft, noe som var betydningsfullt for etableringen av industri. Gruvedrift som ble etablert var Dunderland Iron Ore Company (1902-1947), Rana Gruber (1937-), Norsk Jernverk (1946-1988) og Norsk Koksverk (1964-1988). Disse var dominerende for sysselsettingen i byen, og medførte til etablering av «Dunderlandsbanen» og utskipingshavn. Befolkningsveksten ble nærmest eksplosiv på kort tid på grunn av etableringen av tungindustrien. Med tilbakegang av jern- og stålindustrien på 1980-tallet gikk Rana gjennom en omstilling fra hovedsakelig et industristed til en by med et variert næringsliv og utdanning.

Avfolkning preget på 1960- og 70-tallet deler av Helgeland, spesielt mindre øyer og fiskevær, noe som førte til at kommunesentrum og andre småsteder i samme kommuner vokste. Flere gårder som ligger i influensområdet til vindkraftverket preges derfor av at de eldre husene står tomme selv om flere hus brukes fortsatt som fritidsboliger. Jorder på gårdene blir de fleste steder fortsatt slått, men kulturlandskapet er stedvis under gjengroing grunnet omlegginger i landbruket de siste tiårene.

Samisk bosetning og bruk fra forhistorisk til nyere tid

Tidlig samisk levesett beskrives i skriftlige kilder som for eksempel Ottar og Historia Norwegia (fra omkring 1170). Samiske befolkningsgrupper hadde en nomadisk livsstil basert på villreinfangst og et begrenset tamreinhold som betegnes som fangstbasert reindrift. Fangstingen av rein ble kombinert med jakt og fangst på annet vilt og fiske. Kulturminner som vitner om tidlig samisk bruk og bosetting er for eksempel jakt- og fangstanlegg, skyteskjul, kjøttgjemmer, teltplasser, offersteiner og urgraver.

Rein har vært og er fremdeles et bærende element i næringsvirksomheten for en rekke samiske grupper, bl.a. den sørsamiske befolkningen. Sørsamisk bosetningsområde regnes i dag, på norsk side, som sør for Saltfjellet til og med Engerdal kommune nord i Hedmark og i vest til Trollheimen. I øst omfattes de tilgrensende områdene på svensk side.

Reindriften kan grovt deles inn i tre historiske perioder på bakgrunn av driftsteknikk. Fangstbasert reindrift ble avløst av en periode som kjennetegnes av nomadisk eller intensiv reindrift (fra ca. 1550/1600 til 1900/1930). Driften var basert på rein som produksjonsdyr og flytting mellom reinsens sesongbeiter i innlands- og kystområder. Melkeprodukter (melking av reinsimlene sommerstid) var et bærende element i økonomien og kjennes fra skriftlige kilder særlig fra 16-1700-tallet og frem til slutten av 1800-tallet. I dag kan den intensive reindriften først og fremst spores gjennom melkeplasser samt bosetnings- og aktivitetsspor i tilknytning til disse melkeplassene eller gieddiene. Andre kulturminner er teltplasser, ildsteder/arran,

matgjemmer/kjølegroper, reingjerder, graver, røyser og offersteiner. Utover 1800-tallet skjer en utvikling der reindriftsutøverne blir færre samtidig som flokkene blir større, noe som ledet frem til dagens ekstensive driftsform. I årene 1900-1930 gikk flere og flere reindriftsutøvere i Helgelandsområdet over til å produsere kjøtt for salg.

Fra siste del av 1800-tallet har generelle samfunnsendringer, som omlegging og ekspansjon av en rekke næringsveier, i samferdsel og byutvikling m.m. medført en rekke endringer (politisk-administrative) for reindriftssamiske samfunn. I første halvdel av 1900-tallet skjedde, på bakgrunn av flere uår for reindriften, en tilbakegang i deler av Helgeland, men etter 2. verdenskrig er reindriften bl.a. i Saltfjellområdet bygd opp igjen. I dag drives reindrift innenfor reinbeitedistriktene Hestmannen/Strandtindene og Røssåga/Toven.

De reindriftnomadiske gruppene inngikk også i et omfattende økonomisk, sosialt og kulturelt system som innbefattet bofaste samer og annen norsk bygdebefolkning. I løpet av middelalder kom det, på bakgrunn av bl.a. næringstilpasning, til en gruppering mellom reindriftssamer og sjøsamer. Tidlige sjøsamiske samfunn var som de reindriftsamiske trolig organisert i forhold til siidasystemet, et system hvor flere familier eller hushold forvaltet et ressursområde. Skriftlige kilder fra bl.a. 1600- og 1700-tallet forteller om kystsamisk befolkning i Nordland, hovedsakelig bosatt i indre fjordstrøk samt på enkelte øyer. Levesettet var basert på helårig utnyttelse av et fast territorium i kyst- og fjordstrøk hvor man flyttet mellom ulike sesongboplasser for å best mulig kunne utnytte tilgjengelige ressurser. Fiske, jakt og fangst stod sentralt, og etter hvert begynte man også å trekke inn elementer av husdyrhold og jordbruk. Dette er en samisk bosetning som kom til å representere en mer stedfast bosetning, en bosetning som fremstår med tydelig spor i terrenget. Den sjøsamiske bosetningsstrukturen var mer lik øvrig ikke-samisk der gårdsdrift samt fiske var hovednæringer. Folketellingen av 1875 viser til en bofast samisk befolkning fordelt blant en tallrik og raskt voksende norsk befolkning langs kysten og i dalførene i innlandet. Norsk kolonisering og administrasjon førte til at denne befolkningsgruppen opp mot, men særlig i løpet av 1800-tallet assimileres i den øvrige norske befolkningen og delvis i den øvrige samiske befolkning.

Vindkraftområdet inngår i et historisk kjent samisk bruksområde. Det er en del av Helgeland hvor reindriften er kjent langt tilbake. Til den såkalte "Lappekommisjonen" av 1892 skal det ha vært opplyst at reindrift har foregått så "langt tilbake som tradisjonen går" og "fra uminnelige tider". Spor etter samisk bosetning og reindrift, samt stedsnavn, kjennes i tilknytning til Sjonfjellet hvor vindkraftverket tenkes lagt.

Ifølge muntlige kilder skal Sjonfjellet ha vært i bruk som oppsamlingsområde og beiteområde (avlastningsbeiter) tilknyttet flytting av rein ut til vinterbeite i øyområdene mot vest. Reinen ble da ført opp ved Sjonfjellet og ned igjen ved Nesna. Flyttveien gikk fra Sørfjordbotn gjennom bebyggelsen på sørsiden av botnen til Jektstrand, videre sørover østsiden av Farmannåga et stykke og så over det høyeste av Sjonfjellet frem til og med dalsenkningen på Longset. Her deler flyttveien seg i to alternativer, avhengig om man skulle til Hugla/Løkta eller Handsnesøya/Tomma. Til eksempelvis Hugla/Løkta dro man med reinen til Nesna og svømmestedet på Revnes og videre til Haugland på Hugla. Svømmesteder i området omfatter bl.a. Refsnes-Haugland på Hugla

og Skog-Obø over Lillesjona til Handnesøy. I tilknytning til reindrift i området kjennes bl.a. flere ledegjerder.

Oversiktsbilde over område med svømmested for rein ved Obø på Handnesøya (sett mot Langset)

I eldre tid flyttet trolig familiene med flokkene ut til vinterbeitene. Fra begynnelsen av 1900-tallet og frem til 2. verdenskrig var dette ikke vanlig, man hadde da helårsbosted dels i Bardal, dels på Hemnesberget og dels i andre bygder.

VERDIVURDERING AV KULTURMINNER OG KULTURMILJØER

NIKU har i sin beskrivelse og vurdering av kulturminner og -miljøer valgt å skille mellom de som ligger innenfor vindkraftverket, og de som ligger utenfor men inne i influensområdet (8 km sonen, i noen tilfeller inntil 10 km).

Potensial for funn av uregistrerte kulturminner innenfor planområdet for vindkraftverket

I selve vindkraftverksområdet er det ikke kjente automatisk fredete eller samiske kulturminner. Foruten varder, er det ikke kjent nyere tids kulturminner i planområdet på Sjonfjellet og ingen kulturmiljøer er avmerket på kart eller beskrevet. Det har ikke vært gjennomført arkeologiske undersøkelser som ledd i oppfyllelsen av undersøkelsesplikten jf. kulturminnelovens § 9. Man har likevel kjennskap til kulturminner i nærområdet som avspeiler ulike aspekt ved områdets kulturhistorie. Dette medfører muligheter for at eventuelle hittil ukjente kulturminner kan finnes.

Prognoser for funn av automatisk fredete kulturminner bygger både på intervjuer, samt vurdering av blant annet topografi, tidligere funn og generell funndistribusjon.

Prognoseanslag er illustrert på kart, som følger som vedlegg 2 til rapporten. Følgende skala er benyttet:

- Lite/intet potensial (Meget liten sannsynlighet for at det påvises automatisk fredete kulturminner i området)
- Middels potensial (Sjanser for å påvise automatisk fredete kulturminner i området)
- Stort potensial (Stor sannsynlighet for at det påvises automatisk fredete kulturminner i området).

Grunnet at Sjonfjellet har blitt brukt til samisk reindrift, regnes det som et middels potensial for funn av samiske kulturminner knyttet til reindrift på fjellet. Potensialet for funn av andre automatisk fredete kulturminner regnes å være lite.

Kulturminner og kulturmiljøer i vindkraftverkets influenssone

Influensområdet består av spredt gårdsbebyggelse, med enkelte tettsteder. I denne sammenheng har NIKU gjort et utvalg hvor kulturmiljøene som er valgt har generelt høye kulturhistoriske kvaliteter og ligger nær vindparken. Enkeltkulturminner er bare

tatt med hvis de har en spesiell kulturhistorisk betydning. I rapporten blir det derfor gjort en todelt beskrivelse av området:

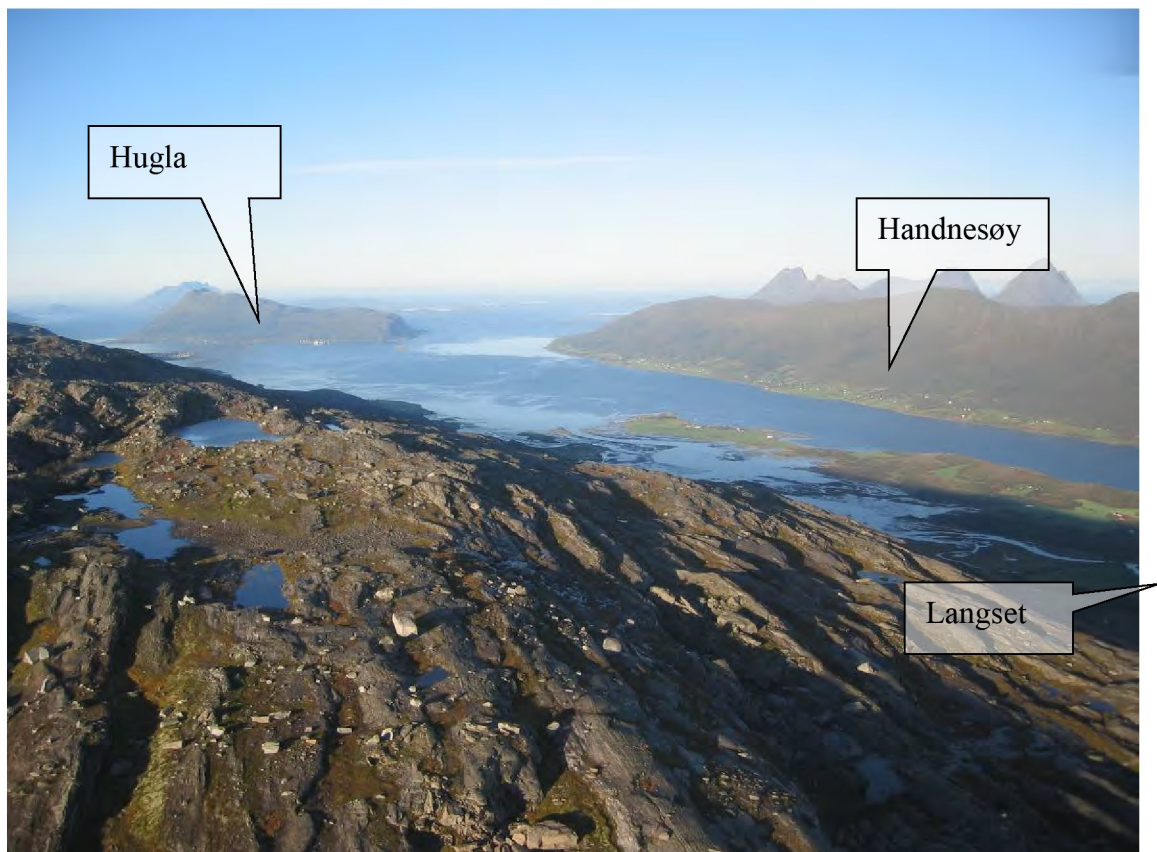
- 1) Generell områdebeskrivelse
- 2) Kulturmiljø beskrivelse

Kulturmiljøene har viktige kulturhistoriske kvaliteter, mens områder med generell beskrivelse har få kulturhistoriske kvaliteter. Vedlagte kart viser hvor alle kulturmiljøene ligger i forhold til vindparken.

Kulturmiljøer er beskrevet som del av disse områdene:

- 1) Sjonfjellet
- 2) Området vest-nordvest for vindkraftverket (strandflaten under Sjonfjellet, Handnesøya, Hugla)
- 3) Områder ved fjordarmene øst-nordøst for vindkraftverket (Nord-Sjona, Sørfjorden og Utskarpen)
- 4) Områder sør for vindkraftverket (langs Ranafjordens sørside)

Område 1 Sjonfjellet

Helikopterbilde fra toppen av Sjonfjellet

Navnet Sjonfjellet brukes i denne rapporten som en fellesbetegnelse på en fjellrygg som strekker seg fra Nesna i Nesna kommune til fjellplatået Laupen i Rana. På kartet er

betegnelsen Sjonfjellet brukt på fjellovergangen på riksvei 17 som ligger mellom Rana og Nesna kommuner.

Sjonfjellet ligger på en halvøy som stikker ut i fjordene Sjona i nord og Ranafjorden i sør. Vindkraftverket skal anlegges langs hele Sjonfjellets rygg.

Sjonfjellet kan karakteriseres som en gold og ulendt fjellrygg med spredte vann og få spor etter menneskelige aktiviteter. De viktigste toppene på fjellet som angis på kartet er Laupen (Rana, 731 moh), Nordvikfjellet (grensen mellom Rana og Nesna, 848 moh) og Hamarøyfjellet (Nesna, 767 moh).

Ifølge muntlige og kilder skal Sjonfjellet ha vært i bruk som oppsamlingsområde og beiteområde (avlastningsbeiter) tilknyttet flytting av rein ut til vinterbeite i øyområdene mot vest. Reinen ble da ført opp ved Sjonfjellet og ned igjen ved Nesna. Området var egnet som oppsamlingsområde da de topografiske forhold gjorde at når man først hadde fått reinen opp ble den der (krevde minimalt med gjeting) til man fikk samlet sammen resten av flokken som skulle til øyene. Det skal ha vært en gammel boplass ved et lite vann i Sjonfjellet (informanten kunne ikke stedfeste bosetningen bedre).

Ett samisk kulturminne ligger ved randen av plataået til Sjonfjellet og i ytterkant av selve vindparksområdet. Det regnes som et middels potensial for funn av flere samiske kulturminner på fjellet. *I forbindelse med eventuelt reguleringsplan for vindparken bør planområdet derfor registreres for flere samiske kulturminner.*

1. Kjølen kulturmiljø (Nesna k.)

Samisk kulturminne knyttet til reindrift

Foto: Nesna kommune

På Kjølen er det ifølge informanter i Nesna kommune kjent samiske kulturminner knyttet til reindrift. Det skal i området være minst ett ledegjerde, men mulig også flere samiske kulturminner.

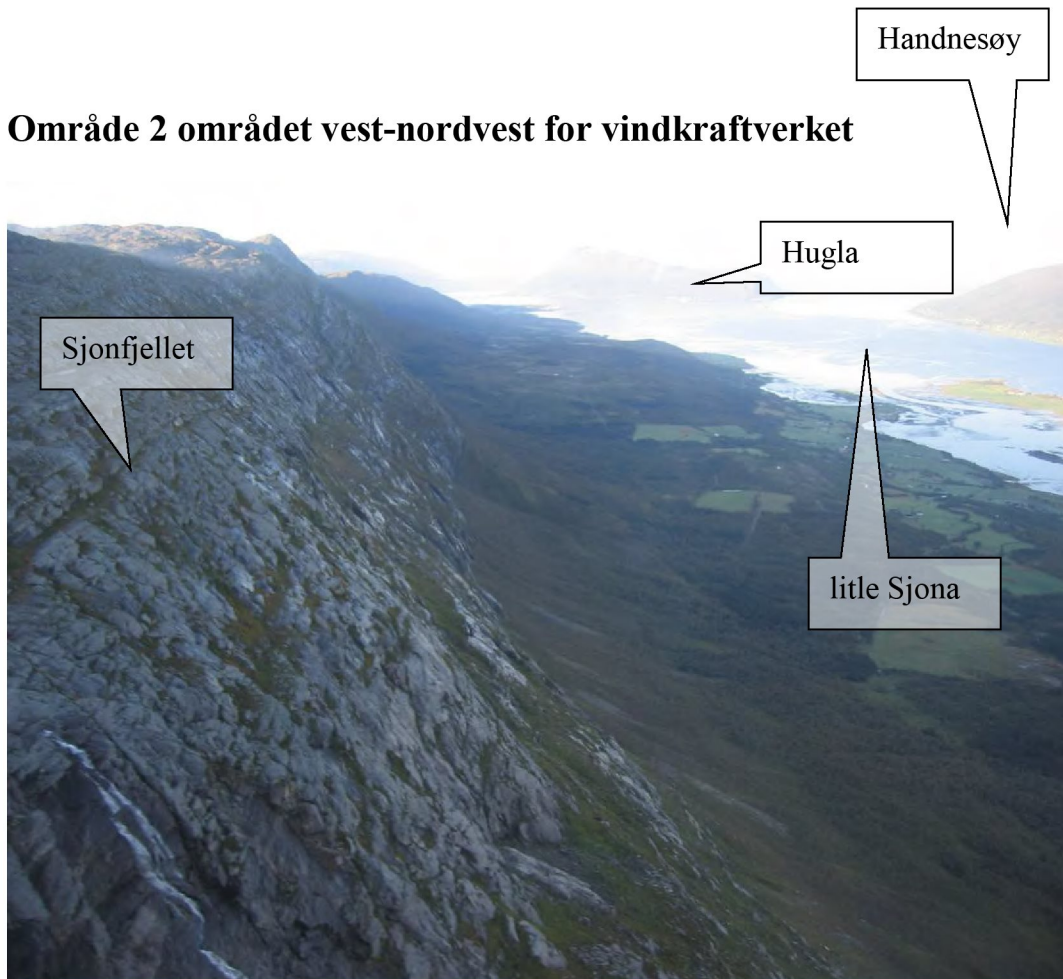
Kartfestingen av kulturminnene er ikke nøyaktig. Store deler av Kjølen er derfor merket av som ett kulturmiljø på grunn av at det har vært brukt i forbindelse med samisk

reindrift, selv om de fysiske sporene i dag etter denne aktiviteten er få.

Kvaliteter: Kulturmiljøet har kvaliteter ved å ha minst ett kjent kulturminner som er knyttet til samisk aktivitet som har etterlatt seg få fysiske rester i landskapet. Det har også opplevelsesverdi.

Verdi: Middels verdi

Område 2 området vest-nordvest for vindkraftverket

Helikopterbilde med oversikt over Nesnaflaten og øyene

Området ligger i sin helhet i Nesna kommune og omfatter:

- 1) Nesnahalvøya
- 2) Øya Hugla
- 3) Handnesøy

Området har flere likhetstrekk og landskapsbildet preges av strandflate med dyrket mark og spredt gårdsbosetning. Hovedbebyggelsen ligger ut mot fjordarmen litle Sjona. Bebyggelsen på øyene Hugla og Handnesøy orienterer seg hovedsakelig mot Sjonfjellet, og spesielt på Handnesøy utgjør fjellet store deler av synsfeltet.

Kulturlandskapet er i hovedtrekk godt bevart med strukturer fra sent 18- og tidlig 1900-tallet i et forholdsvis åpent landskap som stedvis er i ferd med å gro igjen. Foruten tettstedet Nesna, preges bebyggelsen av gårdstun med bevarte eldre nordlandshus, rødmalte uthus og naust, og gjerne i tillegg ett eller flere våningshus fra 1970-tallet. Ikke alle de eldre nordlandshusene i områder er registrert i Sefrak. Automatisk fredete kulturminner, som gravfelt og gårdshauger, finnes på flere gårder, og tre gravfelt er skiltet og avmerket på turistkart for Nesna kommune.

Selv om gårdene ofte har et nyere våningshus, bryter disse ikke det overordnede bildet av et godt bevart kulturlandskap. De største moderne inngrepene er Langsetvågen

industriområde med verftshallen til Helgeland Maritime A/S og store tanker ved ferjekaia på Hugla.

Et gjennomgående trekk i området er at nordlandshusene står ubebodd mens dagens befolkning er bosatt i et nyere våningshus. Resultatet er at den eldre bygningsmassen har varierende grad av vedlikehold, selv om noen bygninger benyttes som fritidsboliger. På grunn av disse forhold er det usikkert i hvilken grad kulturlandskapet med den eldre bebyggelsen fortsatt vil være intakt om eksempelvis tjue år.

I stor grad oppfattes hele området som forholdsvis ensartet hvor det ikke er de enkelte kulturminner eller kulturmiljøer som merker seg ut, men opplevelsen av hele området under ett med en blanding av eldre og nyere bebyggelse i landskapet. Likevel er det ut fra denne helheten valgt ut noen kulturmiljøer som beskrives og gis verdi.

2. Langset kulturmiljø (Nesna k.)

Gårdsmiljø med gravfelt

Helikopterfoto av Langsetvågen. Vindmøller på Langset planlegges på toppen av berget til høyre for vågens innløp.

Fellestun på Låvhaugen (i bakgrunnen). Våningshus fra midten av 1800-tallet i forgrunnen.

Kulturmiljøet består av spredtliggende gårdstun beliggende på oppdyrket mark rundt Langsetvågen som er registrert av Direktoratet for naturforvaltning som et marint våtmarksområde. Kulturmiljøet består av gårdstun med bygninger fra 1700- til og med 1900-tallet. I kulturmiljøet finnes også spor etter bosetning fra steinalder, men særlig er automatisk fredete kulturminner fra jernalder og middelalder viktige.

Jernalderens kulturminner omfatter gravhauger og -røyser som, med unntak av gravfelt på Handnesøya og Hugla, er de best bevarte innen vindparkens influensområde (ID 26629, 26632, 36529). Gravhaugene er tilrettelagt ved skilting og avmerket av kommunen på informasjonsskilt for besøkende.

På fire bruk er det til sammen åtte Sefrak registrerte vånings-, uthus og jordkjellere datert til tidsrommet midten 1700-tallet til midten 1800-tallet. Av spesiell interesse er fellestunet Låvhaugen (47/3,5) som består av flere eldre bygninger med ulike funksjoner, den eldste datert til 1700-tallet og i tillegg en gårdshaug hvor det bl.a. er funnet et begravelseskors av bly som er datert til middelalder (ID 26632). Gårdshaug finnes også ved et annet tun på Langset (47/2). Dette har bygninger fra 18- og 1900-tallet (ID 7101). Her er det i tillegg gjort funn av en pilespiss fra steinalder (ID 73329).

Tun (47/2) med bygninger fra 18- og 1900-tallet. Rester av gårdshaug rett bak tunet (ID 7101). Vindmøllene på Langset planlegges i området bak tunet.

Kvaliteter: Kulturmiljøet har tidsdybde og viser bosetning i området fra jernalder, gårder fra 17-1800-tallet og moderne gårdsdrift. Kulturmiljøet har stor opplevelsesverdi og gravfelt på gården er skiltet og tilrettelagt for besøkende. Opplevelsesverdien trekkes imidlertid noe ned grunnet industriområde på Langset med verftshallen til Helgeland Maritime A/S. De eldre bygningene har også svært ulik grad av vedlikehold.

Verdi: Middels til stor verdi

3. Herset kulturmiljø (Nesna k.)

Gård med automatisk fredete kulturminner

Herset med Sjonfjellet i tåka i bakgrunnen

Gården ligger på en oppdyrket strandbrem ned mot litle Sjona. På ett av gårdens bruk er det Sefrak registrert et våningshus fra tidlig 1800-tallet og i tillegg et bur og jordkjeller. Bygningene er godt vedlikeholdt, men det er bygget et nyere hus i bakkanten. I tillegg er det flere ikke-registrerte bygninger fra sent 18-/tidlig 1900-tallet på gården som fører

seg godt inn i kulturlandskapet. Tidsdybden fremvises ved at det i tillegg er registrert en gårdshaug på gården med en meter tykker kulturlag (ID 16514) og løsfunn fra mulige fjernede gravhauger (ID 26630). Ifølge muntlige opplysninger fra kommunal administrasjon, skal det på Herset også finnes et ledegjerde for rein.

Kvaliteter: Kulturmiljøet er et godt eksempel på kontinuerlig gårdsbosetning fra jernalder/middelalder til i dag og viser stor tidsdybde i et kulturlandskap som er oversiktlig og av ens karakter.

Verdi: Middels verdi

4. Remmen kulturmiljø (Nesna k.)

Kulturminner knyttet til samisk reindrift

Ledegjerde for rein (foto fra Nesna kommune)

Bogastelle (ID 73326, foto fra Nesna kommune)

Innenfor dette området finnes det flere registrerte spredtliggende kulturminner tilknyttet både samisk reindrift og annen fangst i området. Disse kulturminnene er automatisk fredet og er:

1. Ledegjerde for rein. Dette gjerdet skal være ca 1100 meter langt og er nylig restaurert av lokale krefter. Gjerdet er kun grovt avmerket på kartet.
2. To bogasteller og mulig fangstgrop på Engen (48/2, Munnarhølan) (ID 73326).
3. Varp på Langset (47/1) (ID 55866).

Kulturmiljøet omfatter kulturminner som viser samisk kulturhistorie knyttet til reindrift, men nr. 2 og 3 kan muligens også knyttes til den etnisk norske befolkningen. Datering av anleggene er uviss, men kan være tilknyttet fangstbasert reindrift evt. elgjakt. Kulturmiljøet er stort og favner også områder i mellom hvor det har vært samisk aktivitet uten at det er kjente spor etter denne. Kulturmiljøet (nr 157) på Remmen med ledegjerde, bogasteller og flere fangstgroper er prioritert av de regionale

kulturminnemyndighetene i utredning av deltema kulturminner og kulturmiljø i Fylkesdelplan – vindkraft i Nordland (Thuestad m.fl 2009).

Varpet knytter det flere tradisjoner seg til. Det skal ha vært et offeralter for samene som kom forbi på vei til Sjonfjellet til vinterbeitene på øyene. Imidlertid anses varp normalt ikke som samiske kulturminner. I tillegg til tradisjonen om samisk offeralter skal varpet ha vært et sted hvor kyr- og sauegjeterne ofret stein hver gang de kom forbi.

Kvaliteter: Kulturminnene har stor lokal betydning, vist blant annet ved at et ledegjerde er restaurert, og representerer viktige synlige spor etter samisk aktivitet i området.

Verdi: Stor verdi

5. Nesna kulturmiljø (Nesna k.)

Tettsted

Fotovisualisering av synlighet fra Nesna havn mot Sjonfjellet (Ask rådgivning 2011). Avstand til nærmeste mølle 5,3 km. Kirken i midten av bildet.

Nesna er kommunesentrums i Nesna kommune. Tettstedet viser tidsdybde med kulturminner fra jernalder og 1800-tallet, men hovedsakelig nyere bebyggelse. Nesna var et kirkested alt fra 1200-tallet, dagens kirke er fra 1886 og er listeført av Riksantikvaren. Petter Dass var kapellan i Nesna fra 1672 til 1689.

I og omkring Nesna finnes gravhauger og -røyser fra jernalder og i tillegg gjenstandsfunn fortrinnsvis fra jernalder. Gravene er hovedsakelig fjernet eller sterkt skadet og anses å liten opplevelsverdi.

Klokkergården til venstre

Nesna var helt til slutten av 1800-tallet et jordbrukssted, men på 1600- og 1700-tallet drev enkelte bønder med storstilt handel og jektefart. Jacob Fredrik Zahl opprettet gjestgiveri og handel på Nesna i 1875 og Zahlbrygga er kommunens tusenårssted. Andre bygninger fra 1800-tallet er Klokkergården fra 1823, folkeskolen fra 1886 og den store sorenskrivergården på Saura som ble bygget i 1870-årene. Prestegården er fra 1907. Klokkergården er landsdelens

eldste gjenværende fastskolebygg, og har en skolehistorisk utstilling knyttet til Nesna. Nesna bygdemuseum har lokaler i Klokkergården og ved ferjeleiet. Museet har gjenstander og fotografier om skolehistorie og næringsvirksomhet.

I utredning av deltema kulturminner og kulturmiljø i Fylkesdelplan – vindkraft i Nordland (Thuestad m.fl 2009) er miljøet (nr 156) Nesna som skolested et av miljøene de regionale kulturminnemyndighetene prioriterer. Nesna er også valgt ut som kommunens tema i *Fotefar mot Nord* (Grepstad og Thorheim 2003). Selv om det er bevart 1800- og tidlig 1900-talls bebyggelse i Nesna, bærer tettstedet hovedsakelig preg av den nyere bebyggelsen og som et levende sted.

Kvaliteter: Kulturmiljøet har opplevelsverdi hovedsakelig som et moderne tettsted med elementer 1800-talls bebyggelse og spor fra forhistorisk tid, og inneholder også enkeltelement av stor verdi som Klokkergården.

Verdi: Middels verdi

6. Strand, Mehush kulturmiljø, Hugla (Nesna k.) Gårder

Strand med Kjellersjåbygningen i midten

Kulturmiljøet ligger under Sjonfjellet og henvender mot Leirfjord kommune på sør siden av Ranafjorden. Gården Strand er mest kjent for at Petter Dass bodde på sin morfars gård fra 1672-1682 da han var kapellan på Nesna. Han flyttet siden til kapellangården på Nesna, men gården var i hans eie fra 1680 til hans død.

Branntakst fra gården i 1893 viser en særdeles rik nordlandsgård med totalt 16 bygninger det finnes en rekonstruert tegning av. Her ble det drevet handel og gjestgiveri og den hadde sin storhetstid fra slutten av 1700- til slutten av 1800-tallet. Gården ble rammet av en storbrann i 1900. En bygning benevnt Kjellersjåsbygningen har nylig blitt bygget opp igjen og er avmerket som severdighet i kommunens turistkart. Hammarøya og østre del av Mehus er registrert som et helhetlig og middels verdifullt kulturlandskap i Fylkesmannens rapport (2003).

Kulturmiljøet består i dag av syv registrerte bygninger fra 1800-tallet, deriblant et stort bebodd og modernisert nordlandshus på Mehus, i tillegg til nyere bygninger.

Kvaliteter: Kvalitetene er i stor grad forbundet til at Strand var i Dass sin eie og i tillegg at en bygning som inngikk i en viktig kystgård fra 17- og 1800-tallet er rekonstruert.

Verdi: Liten verdi

7. Hinderådalen kulturmiljø (Nesna k.)

Samisk bosetning

Ifølge en lokal informant bosatt i Mo i Rana som kjenner godt til samisk reindrift i området, skal det ha vært samisk bosetning på 1800-tallet ved Hinderåga/i Hinderådalen. Ifølge informanten på 70 skal bosetningen være eldre enn hans besteforeldre. Det skal her ha vært en forholdsvis fast bosetning med bl.a. gammetufter og andre bosetningsspor. Bosetningen her hadde nære bånd til reindriften i området. Informanten skal ha lydbånd der hans mor forteller om boplassen i Hinderådalen.

På grunnlag av disse opplysningene er Hinderådalen avmerket som et eget kulturmiljø, men nøyaktig kartfesting i dalen hvor bosetningen skal ha vært er ikke kjent. Det er heller ikke kjent hva slags fysiske spor som i dag er igjen etter denne bosetningen.

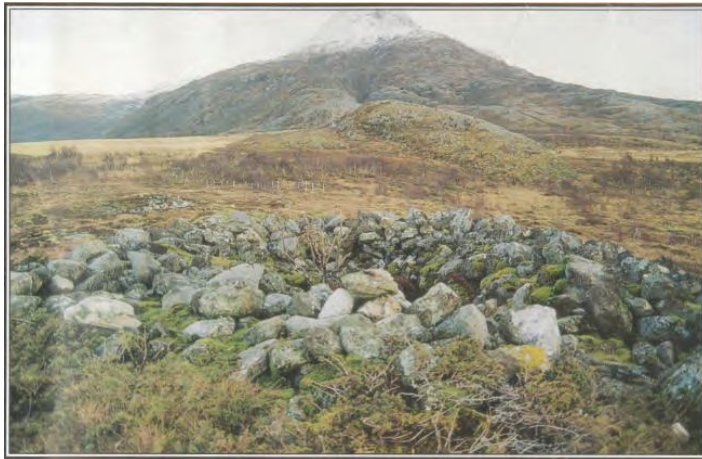
Kvaliteter: Hinderådalen er den eneste samiske bosetningen i vindkraftverkets influensområde vi har fått kjennskap til, og er ett av få steder hvor samisk aktivitet i området har etterlatt fysiske spor, men det er ikke kjent hvor mye som er bevart.

Verdi: Middels verdi

8. Hugla kulturmiljø (Nesna k.)

Øy

Hugla er en øy på 18 km² som består av en oppdyrket strandbrem under Hugltinden (624 moh) med 97 fastboende. Hugla har flere fritidshus/hytter enn hus som er bebodd. Hovedbosetningen ligger mot øst og henvender seg mot Nesna og Sjonfjellet. Her er det også en konsentrasjon av nordlandshus og uthus fra 1800-tallet, i tillegg til 1900-talls bebyggelse. Av større nyere tids inngrep i kulturlandskapet i øya er industriområdet med tanker på Vikholmen hvor ferjeleiet er. Her var det sildoljefabrikk på 1950-60-tallet.

Steinrakneset, Hugla. Foto: Johannes Lovund. Bildet er hentet fra Nesna kommunes turistkart.

På Hugltinden er det i tillegg en vete som var del av vetesystemet som først ble organisert av Håkon den gode (konge 945-961 e.Kr.) og senere utviklet videre. Fra veten har man fri utsikt til Veten i Hemnes og god utsikt mot Sjona, Dønna og Alstahaug.

På Huglneset er det en konsentrasjon av registrerte automatisk fredete arkeologiske kulturminner fra

steinalder og fram til middelalder. Blant annet er et gravfelt fra jernalder tilrettelagt for besøkende og avmerket på kommunens turistkart (ID 26631, ID 73331). Miljøet (nr 154) med gravplassene fra jernalder og bronsealder, samt boplasser fra steinalder, er prioritert av de regionale kulturminnemydighetene i utredning av deltema kulturminner og kulturmiljø i Fylkesdelplan – vindkraft i Nordland (Thuestad m.fl 2009).

Kvaliteter: Hugla fremstår i dag som et ensartet kulturlandskap med kulturminner knyttet til jordbruk og utnyttelse av de marine ressurser i lang tid tilbake. Sporene etter lang tids bruk kan fortsatt oppleves i landskapet. Kulturhistorien på øya som helhet er lesbar og typisk for området, men samtidig er mange kulturminner konsentrert på et mindre område.

Verdi: Middels-stor verdi

9. Handnes kulturmiljø, Handnesøya (Nesna k.)

Gravfelt

Fotovisualisering av vindkraftanlegget sett fra Langskipet på Handnesøya (Ask rådgivning 2011). Avstand til nærmeste mølle 8,7 km.

I kulturmiljøet ligger det tre lokaliteter med gravhauger og -røyser fra jernalder. Det største gravfeltet har registrert 14 gravhauger og -røyser (ID 73333), det minste 5 gravrøyser og 1 hustuft (ID 26637) og i tillegg en lokalitet med 2 gravrøyser (ID 55868). Gravfeltene ligger i et gjengrodd område ned mot fjorden. På grunn av gjengroing er utsikten i deler av gravfeltet redusert. Det er først når man går til randsonen av gravfeltet nærmere fjorden at det åpner seg en panoramautsikt mot Sjonfjellet (se fotovisualisering).

Det største gravfeltet er tilrettelagt for besøkende og informasjonsskilt er satt opp. Spesielt er det på skiltet og i lokale turistbrosjyrer satt fokus på den 34 meter lange langhaugen i gravfeltet som lokalt omtales som langskipet.

Kvaliteter: Kulturmiljøet har stor opplevelsesverdi og er det viktigste kulturminnet i Nesna kommune som er tilrettelagt for besøkende. Gravfeltet har også høy vitenskapelig verdi som kilde til kunnskap om jernalderen.

Verdi: Stor verdi

10. Handnesøya kulturmiljø vest (Nesna k.)

Gårder

Gårdene på Handnesøyas sørside ligger på en hellende brem mot litle Sjona som henvender seg mot Sjonfjellet. Øya er omkring 13 km lang og 4 km bred. Øya har ca. 100 innbyggere og hovednæringen er jordbruk. Det er gjennomgående få registrerte kulturminner på Handnesøya i forhold til andre områder i influenssonen til vindkraftverket. Når likevel Handnesøya er valgt ut som eget kulturmiljø skyldes dette en kombinasjon av et homogent og oversiktlig gårdslandskap med bygninger knyttet til jordbruk og fiske fra 18- og tidlig 1900-tallet. Hus fra 1960-tallet eller nyere er gjerne bygget ved de eldre husene.

I utgangspunkt kunne det vært mulig å velge ut hele denne delen av øya som ett kulturmiljø da det oppfattes som et sammenhengende jordbrukslandskap. Kulturmiljøet er imidlertid delt i to (vest og øst) grunnet ulik avstand fra og opplevelse av vindmøllene på Sjonfjellet og på Langset.

Handnesøya kapell med Sjonfjellet i bakgrunnen

Kulturmiljøet i vestre del av Handnesøyas sørside har elleve bygninger fra 1800-tallet som er registrert i Sefrak. I tillegg er det kirkested på gården Saura med Handnesøya kapell fra 1969.

Helt vest i kulturmiljøet ligger også Strupen kulturlandskap som er registrert av Direktoratet for naturforvaltning som

friluftsområde knyttet blant annet til kulturverdier i landskapet. Det er også avmerket på turistkart og informasjonsskart av Nesna kommune som et kulturlandskap med kvaliteter knyttet til friluftsliv og opplevelse. Strupen er restene etter en gammel boplass. Her finner vi rester av 2 bygninger og en jordkjeller nord for en fin grasvoll.

Kvaliteter: Handnesøya har i dag opplevelsesverdi som et homogent kulturlandskap med kulturminner knyttet til jordbruk og utnyttelse av de marine ressurser.

Verdi: Middels til liten verdi

11. Handnesøya kulturmiljø øst (Nesna k.)

Gårder

Kulturmiljøet sett mot nord-øst ved Steiro. Langset midt i bildet, Sjonfjellet til høyre.

For en generell beskrivelse av Handnesøya, se forrige kulturmiljø.

I kulturmiljøet er det kun en Sefrak-registrert bygning som er fra 1700-tallet. Dette er en mindre stuebygning som er lite vedlikeholdt. Denne står i et gårdstun sammen med et stort våningshus trolig fra rundt 1900 og et nyere fra ca. 1970. Selv om det ikke er flere Sefrak registrerte bygninger i kulturmiljøet, tyder befaringen i området at flere bygninger i området er fra eldre enn 1900. Det er også gjort løsfunn i området fra jernalder (ID 63874) og steinbrukende tid (ID 26634). Området har i historisk tid også blitt brukt i forbindelse med samisk reindrift. Mellom Langset på fastlandet og Øbø på Handnesøya har det vært svømmested for rein og oppsamlingsplass. Beitemarkene på Øbø i dette miljøet er gitt middels verdi som kulturlandskap i fylkesmannens registrering, primært på grunn av naturverdiene i form av beitemarkene og som en av de nordligste og største hasselforekomstene i Norge (Fylkesmannen i Nordland 2003).

Kvaliteter: Handnesøya har i dag opplevelsesverdi som et homogent kulturlandskap med kulturminner knyttet til jordbruk og utnyttelse av de marine ressurser. Det har også vært samisk reindrift i området, men denne har ikke etterlatt synlige spor i landskapet.

Verdi: Middels til liten verdi

Område 3 området rundt fjordarmene øst-nordøst for vindkraftverket

Visualisering av vindkraftanlegget sett fra Utskarpen, krysset mot Brattland (Ask rådgivning 2011). Avstand til nærmeste mølle 6,7 km.

Området ligger i sin helhet i Rana kommune og omfatter gårder og bygder rundt følgende mindre fjordarmer

- Nord-Sjona
- Sørfjorden
- Utskarpen

Landskapsmessig er området mer variert enn området beskrevet ovenfor. Området består av større og mindre flater og hellinger med dyrket mark og bebyggelse mot fjordene. Hovedbebyggelsen i området ligger i tettstedet Utskarpen som domineres av etterkrigsbebyggelse. Resten av bebyggelsen består av frittliggende gårdstun og klynger av bebyggelse med blanding av eldre og nyere hus samt fritidsboliger. I likhet med Nesna, er vedlikeholdet av de eldre nordlandshusene også her varierende.

I området rundt Sørfjorden er det registrert lokaliteter fra steinalder og i tillegg gjort flere steinalderfunn. Bosetning fra middelalder er dokumentert gjennom en delvis bevart gårdshaug på gården Hauknes med funn av spinnehjul og bryner (ID 15354).

Med unntak av gårdene som ligger rett under Sjonfjellet, henvender gårdene i området seg hovedsakelig mot Sjonfjellet som det dominerende landskapselementet.

I utredning av deltema kulturminner og kulturmiljø i Fylkesdelplan – vindkraft i Nordland (Thuestad m.fl 2009) er hele området rundt eidet mellom Sjona og Utskarpen definert som ett kulturmiljø (nr 167), det berører miljøene 12-16 og 19 i denne utredningen. I fylkesdelplanen er miljøet som helhet prioritert av de regionale kulturminnemyndighetene, Nordland fylkeskommune og Sámediggi/Sametinget. Sturhellaren er framhevet som viktig. Området er ut fra de fredete kulturminnene tolket som et møtested mellom kyst og innland. Kriteriene for verdivurdering er litt ulike i fylkesdelplanen og konsekvensutredningen, konsekvensutredningen er dessuten gjort på et noe mer finmasket nivå. I utredningen er det derfor vurdert ulike verdier innenfor det som i fylkesdelplan på et mer overordnet nivå er omtalt som ett miljø.

I området er det valgt ut følgende kulturmiljøer som beskrives og gis verdi.

12. Stigauren og Jektstrand kulturmiljø (Rana k.)

Gård, handelsanlegg og festning fra andre verdenskrig

To av våningshusene på Stigauren

Gammelbutikken på Jektstrand

Kulturmiljøet ligger ved Sørfjorden. I kulturmiljøet er det ca. 24 bygninger fra 1800- og tidlig 1900-tallet som er registrert i Sefrak, i tillegg er det registrert funn av skiferkniv fra steinalder på gården Stigauren (ID 64343). Kulturminneverdiene i kulturmiljøet er knyttet til hovedsakelig tre typer kulturminner:

1. Bygningsmiljø med våningshus og uthus fra 18- og tidlig 1900-tallet på gården Stigauren. Gården ligger på en terrasse over Sørfjorden som danner et avgrenset og oversiktlig landskapsrom. Bygningene er forholdsvis godt vedlikeholdt og fremstår som homogent ved at det er ingen nyere bygninger fra 1900-tallet som bryter med byggeskikken. Stigauren fremstår i dag som det kanskje best bevarte homogene større eldre bygningsmiljø i vindparkens influensområde.

2. Festningsanlegg fra andre verdenskrig anlagt hovedsakelig utenfor det eldre bygningsmiljøet. Festningsanlegget inngår i Rana kommunes kommunedelplan for kulturminner og er ett av de få bevarte festningsanlegg i kommunen fra krigen.

3. Jekthandelsstedet Jektstrand som ligger ved Sørfjorden. Bygningen som benevnes "Gammelbutikken" inngår i Rana kommunes kommunedelplan for kulturminner. Denne ble bygget i 1820-årene, forlenget i 1890-årene og er senere ikke forandret.

Kvaliteter: Kulturmiljøet har stor opplevelsesverdi knyttet til et godt bevart gårdsmiljø, formidling av andre verdenskrig og jekthandelen i området. I Jektstrand ligger dessuten et turistanlegg med campinghytter. I Rana kommunes kulturminneplan påpekes det at turistanlegget legger til rette for at kulturminnene i området kan brukes og gjøres kjent.

Verdi: Stor verdi

13. Myklebustad kulturmiljø (Rana k.)

Grend

Myklebustad er en grend som ligger på en svakt hellende flate mot Sørfjorden. Kulturmiljøet består av en blanding av ny bebyggelse og Sefrak-registrerte bygninger jordbruk- og fiskerelatert bebyggelse fra 18- og tidlig 1900-tallet, slik som nordlandshus, eldhus, uthus, naust og jordkjellere. Det er to registrerte gravhauger fra jernalder på Myklebustad (ID 34996, ID 64346), men disse synes på befaringstidspunkt å ha blitt helt eller delvis fjernet. Sjona kirke på Myklebustad er fra 1916, men det skal ha blitt etablert et bedehus på stedet allerede i 1896. På en høyde på et jorde et par hundre meter øst for kirken ligger en eldre kirkegård som er omgitt av en steinmur. Denne kirkegården er under gjengroing og det er få gravminner bevart, men lokale informanter fremhever kirkegården som et viktig kulturminne i området.

Myklebustad med et variert nyere og eldre bygningsmiljø

Overgrodd eldre kirkegård

Riksvei 805 og eksisterende kraftledninger går gjennom kulturmiljøets ytterkant i sør.

Kvaliteter: Kulturmiljøet har kvaliteter som en grend relatert til jordbruk og fiske med eldre bebyggelse fra 18- og 1900-tallet, i tillegg en kirke og gammel kirkegård. Turistanlegg i

nærheten på Jektstrand viser områdets betydning for bruk i turistsammenheng.

Verdi: Middels til liten verdi

14. Alfheim (nr. 185/18) kulturmiljø (Rana k.) *Gård*

Gårdstun med fem Sefrak-registrerte bygninger fra 18- og tidlig 1900-tallet. Kulturminnetypen er vanlig i området, men skiller seg ut fra andre bygninger i nærheten ved at når det sees fra avstand fra riksvei 805 ligger det for seg selv i et åpent jordbrukslandskap rett under Sjonfjellet uten nyere bygninger.

Alfheim med Sjonfjellet over

Kvaliteter: Kvaliteter knyttet til opplevelse av et enkeltliggende tun i et åpent jordbrukslandskap uten større nyere inngrep.

Verdi: Liten verdi

15. Mæla kulturmiljø (Rana k.) *Gårder og steinalderlokaliteter*

Kulturmiljøet ligger rundt indre del av Sørfjorden. Kulturmiljøet preges hovedsakelig av nyere tids bebyggelse, med det også syv Sefrak-registrerte bygninger fra 1800-tallet som naust, jordkjellere og et våningshus. Kulturmiljøet henvender seg delvis mot Sjonfjellet.

Av størst interesse er registreringer fra steinalder som over fjordens sørside med bosetningsspor fra steinalder, blant annet Stiurhellaren (ID 45021, ID 54822). Sør for disse bosetningssporene er det i tillegg gjort løsfunn fra steinalder.

Lokaliteter og funn fra steinalder er registrert i området over Sørfjorden

En steinalderlokalitet er i tillegg registrert mellom dagens bebyggelse innerst i fjorden (ID 25150). I utredning av deltema kulturminner og kulturmiljø i Fylkesdelplan – vindkraft i Nordland (Thuestad m.fl 2009) er hele området rundt eidet mellom Sjona og Utskarpen definert som ett kulturmiljø (nr 167). I planen er miljøet som helhet prioritert av de regionale kulturminnemyndighetene, Stiurhellaren er framhevet som viktig. Området er ut fra de fredete kulturminnene tolket som et møtested mellom kyst og innland.

Flere eksisterende kraftledninger går gjennom kulturmiljøet, blant annet over de registrerte steinalderlokalitetene sør for Sørfjorden.

Kvaliteter: Kulturmiljøet har stor vitenskapelig kunnskapsverdi knyttet til de automatisk fredete kulturminnene, spesielt Stiurhellaren. Kulturminnene i området er representative for sine epoker, og inngår i et miljø med stor tidsdybde. Miljøet har opplevelsesverdi, både helleren, gravhaugene og jordbrukslandskapet fra nyere tid er lesbare.

Verdi: Middels-stor verdi

16. Heimdal og Ekkern (Ørneset) kulturmiljø (Rana k.)

Gårder

Gårdsmiljø som henvender seg mot Sjonfjellet

Kulturmiljøet består av flere gårder som ligger på en hellende flate mot Sørfjorden og henvender seg til Sjonfjellet. Gårdene i kulturmiljøet har en blanding av nyere 1900-talls bebyggelse og hytter, i tillegg til 11 Sefrak-registrerte bygninger fra 1800-tallet, hovedsakelig uthus, jordkjellere og naust. Flere av nordlandshusene i kulturmiljøet er ikke Sefrak-registert. Innen kulturmiljøet er det gjort løsfunn blant annet fra steinbrukende tid (ID 45019, ID 54821, ID 35455).

Kvaliteter: Kulturmiljøet har opplevelses kvaliteter og eldre bygninger anvendes som fritidsboliger sammen med flere nyere hytter. Kulturminnene er imidlertid vanlige i området.

Verdi: Liten til middels verdi

17. Nordfjorden kulturmiljø (Rana k.)

Gårder

Nordfjorden

Kulturmiljøet består av flere gårder som ligger på en hellende flate mot Sørfjorden og henvender seg til Sjonfjellet. Gårdene i kulturmiljøet har en blanding av nyere 1900-talls bebyggelse, i tillegg til 12 Sefrak-registrerte bygninger fra 1800-tallet, hovedsakelig våningshus, uthus, jordkjellere, naust og et bur. Innen kulturmiljøet er det registrert en automatisk fredet gravrøys (ID 6006). I tillegg er det

registrert flere røyser som trolig er rydningsrøyser (ID 34994). Disse har, sammen med et funnsted av fiskesøkke (ID 72424), uavklart vernestatus.

Kvaliteter: De nyere tids kulturminnene er vanlige i området, men viser sammen med den registrerte gravrøysa tidsdybden i området.

Verdi: Liten verdi

18. Silavågen kulturmiljø (Lurøy k.)

Steinalderlokaliteter

Ved Silavågen ligger den største samlingen av registrerte tufter og funnsted fra steinalder i influensområdet til vindkraftverket. Spesielt viktig er et felt med åtte registrerte steinaldertufter på neset like ved utløpet til Silavågen (ID 18613). Hustuftene er runde til ovale og har en diameter på 4-5 m. I tillegg er det flere funnsteder i området av gjenstander fra steinbrukende tid, slik som pilespliss og rester av produksjon av redskaper av flint, kvartsitt og bergkrystall (ID 57938, ID 48200, ID 58654)

Kvaliteter: Området har stor vitenskapelig verdi for kunnskap om steinalder i området, og i tillegg opplevelsesverdier knyttet til bosetninger fra steinalder. Området er imidlertid noe forstyrret i form av en vei ved fjellfoten.

Verdi: Stor verdi

19. Utskarpen kulturmiljø (Rana k.)

Bygd med omkringliggende gårder

Sentrale deler av Utskarpen

Utskarpen er en liten bygd med skole, butikk og et bygdemuseum som ble åpnet i nyere bygninger i 1999. Bygda ligger i hellende terreng mot fjorden og orienterer seg mot Sjonfjellet som fyller store deler av synsfeltet. De sentrale deler av kulturmiljøet består i stor grad av spredt etterkrigsbebyggelse som strekker seg ned mot naust ved fjorden.

Gårdstun på Steinhaugen øst i kulturmiljøet

automatisk fredet boplass fra steinalder (ID 54819).

Det østre området består av spredte enkeltgårder liggende i hellinger over fjorden. Gårdene har en blanding av nyere tids våningshus og 1800-talls gårdstun med nordlandshus, jordkjeller og våningshus, slik som Steinhaug avbildet ovenfor. Et eldhus fra slutten av 1700-tallet er registrert i området. Ved gårdene i østre del av kulturmiljøet skal det ha vært gravhauger som nå er ryddet bort, og i tillegg er det gjort funn av en steinhakke fra steinalder. Helt nord i kulturmiljøet er det registrert en

Kvaliteter: Kulturminnebestanden er vanlig i området og de største opplevelsesverdiene knytter seg til gårdene i østre del av kulturmiljøet.

Verdi: Middels til liten verdi

20. Buvika (nr 193) kulturmiljø (Rana k.)

Gårder

Kulturmiljøet omfatter gårdene Dilkestad ytre og Buvika med Buviksjøen. Disse gårdene ligger på hellende terrasser mot fjordarmen Utskarpen og henvender seg bort fra Sjonfjellet. I kulturmiljøet er det en blanding Sefrak-registrert 1800- og tidlig 1900-talls bebyggelse knyttet til jordbruk og fiske, totalt 27 registreringer, hvorav syv var ruiner ved registrering. I tillegg kommer nyere våningshus og hytter i området. Området er under gjengroing og vedlikeholdsgraden varierer.

Eldre uthus og ny hytte ved Buviksjøen, lengst vest i kulturmiljøet

Blanding av eldre og nyere bebyggelse i kulturmiljøet

Kvaliteter: Kulturminnene har hovedsakelig bruksverdier knyttet til bosetning og som fritidsbebyggelse.

Verdi: Liten verdi

21. Brattland kulturmiljø (Rana k.)

Gård

Gårdstun på Brattland (168/3) som henvender seg mot Sjonfjellet delvis synlig i tåka

Gården Brattland ligger i hellende oppdyrket terreng som henvender seg mot Sjonfjellet. I likhet med Stigauren (kulturmiljø nr. 12) er dette et av de best bevarte kulturmiljøer med eldre gårdsbebyggelse i vindkraftverkets influensområde. Med unntak av to våningshus fra 1970-80-tallet, består bygningsmassen på de seks brukene på gården hovedsakelig av tradisjonell bygninger fra 18- og 1900-tallet knyttet til jordbruk og fiske. 19 av bygningene på gården er Sefrak-registrerte, og det eldste våningshuset er ifølge registreringen fra 1600-tallet, men er beskrevet som ruin. Denne lot seg ikke identifisere under befaringen og er trolig fjernet.

Vedlikeholdsgraden av bygningsmiljøet er varierende, men våningshus som benyttes som fritidsboliger synes generelt å være i god forfatning.

Gårdstunet på bruksnr. 2 står dessuten på Rana kommunes verneplan grunnet at dette var barndomshjemmet til Anna Rebekka Hofstad (1878-1900), bedre kjent som Svarta Bjørn. Hun var en legendarisk anleggskokke på Ofot-banen, men døde ung.

Kvaliteter: Kulturmiljøet har stor opplevelsesverdi knyttet til et fortsatt godt bevart gårdsmiljø. Det har også symbolverdi ved å kunne forbindes med en kjent person som blir sett på som en viktig del av kvinnehistorien i forbindelse med industrihistorien.

Verdi: Stor til middels verdi

22. Brennberg kulturmiljø (Rana k.)

Nedlagte gårder

De to gårdene Brennberg øvre (166/2, Høgbrennberget) og Brennbergli (165/1) ligger henholdsvis lengst vest og øst i kulturmiljøet definert som Brennberg. Gårdene ligger på terrasser som heller mot Ranafjorden og de henvender seg delvis bort fra Sjonfjellet. Gårdene er definert som ett kulturmiljø selv om det er over en kilometer mellom dem.

Brennberg øvre (166/2, Høgbrennberget) har totalt 15 bygninger (våningshus, bur, jordkjellere, uthus) som er Sefrak-registrert, hvorav seks oppgis å ligge i ruiner. Alder oppgis kun for få av bygningene, og disse oppgis å være fra 1800-tallet og tidlig 1900-tallet. Kulturminnene er vanlige i området.

Av større interesse er Brennbergli (165/1) som har færre Sefrak-registrerte bygninger (syv, hvorav noen er borte), men regnes likevel for å ha store kulturhistoriske verdier. Gården står på Rana kommunes verneplan grunnet høy alder på bygningene. En årestue regnes som Ranas eldste bygning og årstallene 1746 og 1782 er skåret inn i den. I tillegg er det Sefrak-registrert et eldhus og uthus fra 1700-tallet. Årestua ble dokumentert av Fortidsminneforeningen i 1923 og i 1945 målte Folkemuseet opp bygninger på gården. Ifølge Ranas kommunes verneplan står det nå fire av de gamle bygningene igjen på gården: årestua, våningshus, kjeller av gråstein med laft over, og do. Miljøet Brennbergli (nr159) er prioritert av den regionale kulturminneforvaltningen i utredning av deltema kulturminner og kulturmiljø i Fylkesdelplan – vindkraft i Nordland (Thuestad m.fl 2009)

Gården ble fraflyttet i 1985 og er strømløs. Nåværende eier skal ha ønsker om å sikre og vedlikeholde bygningene.

Kvaliteter: Bygningsmiljøet har store verdier knyttet til alder og opplevelse ved å ha eldste bygning i Rana kommune og en årestue som nå er en sjelden kulturminnetype i området.

Verdi: Stor verdi

Område 4 områder sør for vindkraftverket

Naustmiljø ved Låvong (ikke Sefrak registrert, Sjonfjellet til høyre)

Området ligger langs Ranafjordens sørside i kommunene Leirfjord og Hemnes og går langs riksvei 808. Av viktige steder kan nevnes Låvong med ferjekai til Nesna, bygda Bardal (Leirfjord kommune) og tettstedet Hemnesberget (Hemnes kommune). Området henvender seg i stor grad mot Sjonfjellet som et dominerende landskapstrekk.

I likhet med de tidligere beskrevne områdene, er også vedlikeholds nivået av de eldre nordlandshusene varierende. Det er ikke større nyere tids inngrep i landskapet i området, foruten et knuseverk i Ausvika.

Området oppfattes som forholdsvis ensartet hvor det ikke er de enkelte kulturminner eller kulturmiljøer som merker seg ut, men opplevelsen av hele området under ett med en blanding av eldre og nyere bebyggelse i landskapet.

23. Gårder fra Låvong til Austvika kulturmiljø (Leirfjord k.)

Gårder

Området langs riksvei 808 mellom ferjestedet Låvong og Austvika er valgt ut som ett kulturmiljø med spredtliggende gårder som ligger på terrasser og oppdyrkede flater over Ranafjorden. Gårdene henvender seg mot Sjonfjellet som er det dominerende landskapselementet i området og flere steder fyller store deler av synsranden.

Når et såpass stort kulturmiljø er valgt ut skyldes dette at opplevelsen av kulturminnene langs veien ikke er knyttet til de enkelte kulturminnene i området, men sammenhengen mellom hele jordbrukslandskapet og kulturminner.

Skjervoll (Sjonfjellet i bakgrunnen)

Området består av et homogent gårdslandskap, og i tillegg utmark, med bygninger knyttet til jordbruk og fiske fra 18- og tidlig 1900-tallet. Hus fra 1960-tallet eller nyere er gjerne bygget ved de eldre husene og det er i tillegg fritidsbebyggelse og hytter i området. Av nyere større inngrep i området er det et knuseverk i Austvika. Funn av økser og pilespisser fra steinalder viser at

det har vært menneskelig aktivitet i området i flere tusen år (ID 36541, ID 55877, 16527). Beiteengene og mulige bosettingsspor ytterst på Velsvågodden ytterst på odden er vurdering som kulturlandskap av lokal verdi (Fylkesmannen i Nordland 2005).

Kulturminnene er vanlige i området. Vedlikeholdsgraden er varierende og det er en del gjengroing i området.

Kvaliteter: Området har i dag opplevelsesverdi som et ensartet kulturlandskap med kulturminner knyttet til jordbruk og utnyttelse av de marine ressurser.

Verdi: Liten verdi

24. Bardal kulturmiljø (Leirfjord k.) *Bygd med omkringliggende gårder*

Bygda Bardal med kirken i midten (Sjonfjellet i bakgrunnen)

Bardal er en bygd med ca. 120 innbyggere som ligger sør for Ranafjorden. Bardal fremstår i dag som en jordbruksbyg. Bygda har sterke tradisjoner til båtbygging og annen finsnekring, men produksjonslokalene står i dag tomme. Bardal omtaler seg selv i informasjonsskilt på stedet som en bygd som "aktivt kjemper for å overleve" og ønsker å tiltrekke seg flere beboere.

Bygda henvender seg i stor grad mot Sjonfjellet som det dominerende landskapselementet i området som fyller synsranden. Det historiske sentrum i bygda er ved utløpet av Bardalselva i Ranafjorden hvor det har vært drevet handelsvirksomhet i nærmere fire hundre år. Ved utløpet ligger i dag et naust- og bryggemiljø. På en terrasse rett over utløpet ligger kapellet fra 1887 og flere gårdsbygninger fra 1800-tallet, med eldste stuebygning skal ifølge Sefrak-registreringen være fra 1700-tallet. Fra dette sentrumet stiger terrenget mot omkringliggende gårdstun som er omgitt av større flater med dyrket mark.

Bardal med de omkringliggende gårdene er valgt ut som ett stort kulturmiljø som i dag fremstår som et homogent jordbrukslandskap med en moderne gårdsdrift. Dette jordbrukslandskapet har et høyt antall Sefrak-registrerte bygninger fra 18- og tidlig 1900-tallet, men det eldste våningshus skal være fra 1700-tallet, i tillegg til moderne bygninger som i stor grad føyer seg godt inn i kulturmiljøet. Bygningene er generelt godt vedlikeholdt, selv om noen preges av forfall. Sør for Bardal er det registrert et kulturlandskap av regional verdi på Bakken ved Mastermoen. Bygningsspor er stort sett borte, men vegetasjonen viser kulturpåvirkning over lang tid, og kombinasjonen av beliggenhet, topografi og godt bevart arealstruktur (Fylkesmannen i Nordland 2005).

Av særskilte historiske elementer i Bardal, vil Borgen, Wangbrygga og i tillegg Veten fremheves.

Borgen er Lars Enga sin steinhytte fra 1928-1932. Stedet eies i dag av Bardal Lokalhistorie- og Museums lag, og ble høsten 2003 plukket ut av Leirfjord kommune som kommunens sted i "Den kulturelle skolesekken".

Wangbrygga er en gammel handelsbrygge som ble bygget rundt 1870. I 1905, i forbindelse med omleggingen av veien over Bardalselva, ble brygga flyttet dit den står i dag. I 1993 stod den ferdigrestaurert, og danner i dag et midtpunkt og utstillingsvindu for lokalhistorien i bygda. Den inneholder bl.a. butikkmuseum med gamle

Wangbrygga fra ca. 1870 (Sjonfjellet bak)

gjenstander fra Helgeland. Wangsbrygga (miljø 102) er prioritert av de regionale kulturminnemyndighetene i utredning av deltema kulturminner og kulturmiljø i Fylkesdelplan – vindkraft i Nordland (Thuestad m.fl 2009).

På fjellet Veten har man god utsikt mot Veten på Hemnes og mot Hugla, der det i gamle dager stod varder laget av tre. Disse vardene var et slags varslingssystem som skulle varsle om farer fra inntrengere eller om andre katastrofer. Like ved varden er det en liten steinbu, en vardevaktbu. Varden i Bardal brant siste gang nyttårsaften år 2000 som markering på tusenårsskiftet. Den er nå murt opp på nytt.

Kvaliteter: Bardal fremstår i dag som et i området unikt og godt bevart kulturlandskap som viser utnyttelse av marine ressurser, men preges i dag hovedsakelig av jordbruk.

Kulturmiljøet fremstår som helhetlig samtidig som det har stor opplevelsesverdi. Bygningene i området har også stor bruksverdi som boliger og fritidsboliger.

Verdi: Stor verdi

25. Sandnes kulturmiljø (Hemnes k.)

Gård

Gården Sandnes ligger på et nes i Ranafjorden og henvender seg mot Sjonfjellet. Atkomst til gården er ved båt, evt. å ta ferje fra Hemnesberget til Hestneset og gå et par kilometer. Åtte bygninger er Sefrak-registrert, hvorav to var i ruin på registreringstidspunkt. Kun fire av bygningene er datert i registreringsrapporten, alle til sent 1800-tallet eller løselig antatt 1800-tallet. Ifølge den eneste beboeren på gården har flere av de eldre uthusene på gården falt ned.

Gården har i dag en fastboende i et våningshus fra slutten av 1800-tallet. Selv om det fortsatt er sauer på gården, preges den av gjengroing. I tillegg benyttes gården til hytter og fritidsboliger.

Kvaliteter: Kulturminnene regnes som vanlige området og gården har bruksverdier i form av fritidsboliger og at det fortsatt er gårdsdrift der. Gårdens beliggenhet ved Ranafjorden og noe vanskelige framkommelighet høyner til en viss grad dens attraksjonsverdi.

Verdi: Liten verdi

26. Hemnesberget kulturmiljø (Hemnes k.)

Tettsted

Hemnesberget (ikke Sjonfjellet bak)

Sjonfjellet sett fra Sørlandsvegen

Sjonfjellet sett fra kirketrappen

Hemnesberget er et tettsted i Hemnes kommune med ca. 1200 innbyggere. Tettstedet ligger på et berg som stikker ut i Ranafjorden. Mindre deler av tettstedet henvender seg mot Sjonfjellet.

I 1536 ble Hemnesberget kirkested, og fremover til ut på 1800-tallet var stedet bebodd av noen få husmenn samt prest og klokker med familie. Dagens kirke er fra 1872. Først fra midten av 1800-tallet kom det post, handel og dampskipskai og en økende småbåtproduksjon skjedde rundt om på de mange gårdene. Innbyggertallet steg fra 100 beboere i 1855 til 405 stk. 20 år senere. Det er en kontinuerlig båtbyggertradisjon på Hemnesberget fra midten av 1800-tallet som ennå er i hevd. Denne fremheves av kommunen som en spesielt viktig kulturverdi ved stedet som det er viktig å ta vare på.

Dagens synlige bygningshistorie i Hemnesberget er hovedsakelig fra slutten av 1800-tallet. Dette inkluderer blant annet kirkebuer i Lapphella-området. Kirkebuene var husly for kirkefolket fra Korgen og de indre bygdene. Senere ble det beboelsesrom på loftet og naust eller stall i første etasjen. Bydelen (nr 99) Lapphella med brygge og bolighus er prioritert av de regionale kulturminnemyndighetene i utredning av deltema kulturminner og kulturmiljø i Fylkesdelplan – vindkraft i Nordland (Thuestad m.fl 2009). Foruten noen flere bevarte bygninger fra 1800-tallet, er Hemnesberget formet av brannene spesielt i 1923 og 1940. Tettstedet preges i dag derfor av gjenreisningsarkitektur.

Kvaliteter: Hemnesberget som kulturmiljø har bruks- og opplevelsesverdier som et tettsted preget av gjenreisningsarkitektur og buer fra 1800-tallet, i tillegg til kontinuerlige båtbyggingstradisjoner. Området Lapphella er godt bevart som et enhetlig og autentisk bymiljø, og har kunnskaps- og opplevelsesverdier.

Verdi: Middels verdi

EFFEKTER, KONSEKVENSER OG AVBØTENDE TILTAK VEDRØRENDE VINDKRAFTVERKET

Effekter og konsekvenser i anleggsfasen

I vindkraftverksområdet på Sjonfjellet må det bygges ca 63 km veg med 5 meter bredde. Atkomstveier til Sjonfjellet vindkraftverk er planlagt fra rv. 17 ca. 2,3 km øst for kommunegrensen mellom Nesna og Rana. I dette området er det ikke kjente registrerte kulturminner, men det er middels potensial for flere kulturminner i området spesielt knyttet til samisk reinsdrift.

I vindkraftverksområdet på Langset er det heller ikke kjente registrerte kulturminner.

Transporten av vindmøller til Sjonfjellet vil skje fra sjøvegen til eksisterende kaianlegg på Langset og derfra transporteres til vindkraftverksområdet med bil. Denne transportvergen skjer gjennom eksisterende veier i kulturmiljøet Langset. I tilfelle disse veiene må oppgraderes, er det en potensiell mulighet for at enkelt kulturminner i kulturmiljøet kan bli berørt, spesielt gravfelt på Langberget (ID 73325 og 36529).

Transporten av vindmøller til vindkraftverksområdet på Langset vil foregå gjennom et tun på Langset (47/2). Ved dette tunet er det Sefrak-registrerte bygninger, funnsted for pilespliss fra steinalder (ID 73329) og rester av en gårdshaug (ID 7101). I tilfelle utbedring av eksisterende veg og/eller anleggelse av nye traseer gjennom området kan disse enkeltminnene bli berørt og det er potensial for funn av flere ikke-registrerte automatisk fredete kulturminner i området.

Under anleggsfasen vil flere kulturmiljøer bli berørt av støy og trafikk. Spesielt negativt blir dette for kulturmiljøet Langset.

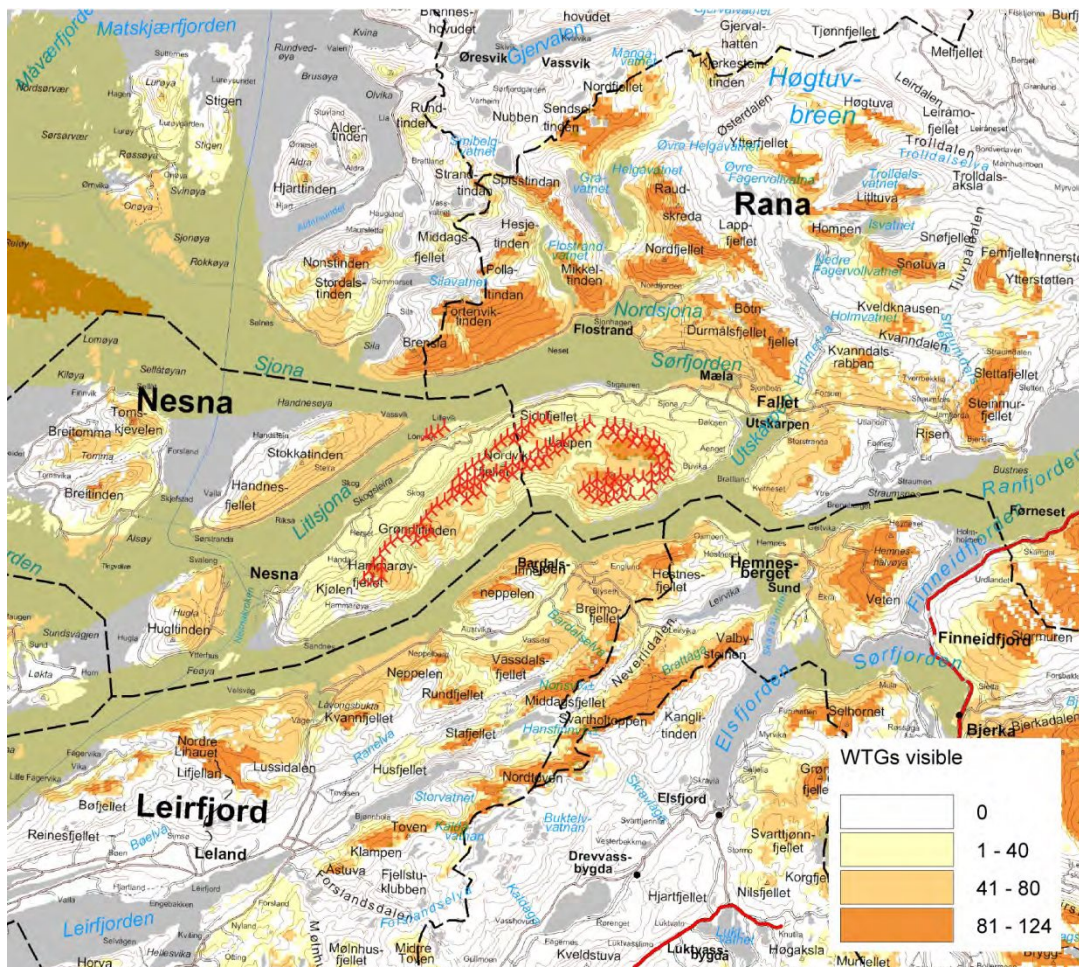
Effekter og konsekvenser i driftsfasen

Effekter og konsekvenser i driftsfasen går mest på de visuelle konsekvensene vindparken vil ha for flere av de registrerte kulturmiljøene. Til grunnlag for disse vurderingene ligger befaringen i området og Nord-Norsk Vindkraft AS sitt synlighetskart.

Synlighetskart

Nord-Norsk Vindkraft AS har laget synlighetskart som viser 120 3 MW møller, samt 4 møller med 2-2,5 MW på Langset. Kartene viser synlige møller, men ikke hvor mye som er synlig av dem.

Resultatene fra synlighetskartet er fremstilt i tabellform nedenfor. I alle kulturmiljøene vil det variere hvor mange vindmøller som ses, og tabellen underviser ytterpunktene av synlige vindmøller.

Synlighetskart utarbeidet av Nord-Norsk vindkraft høst 2011

I hovedtrekk viser synlighetskartet at ved foten av Sjonfjellet er ingen eller relativt få vindmøller synlige. Antallet synlige vindmøller øker ved avstand. Sjonfjellet vindkraftverk sin synlighet forsterkes dermed av de topografiske forhold i området. Sjonfjellet er et dominerende landskapstrekk som flere av de omkringliggende bygder og gårder henvender seg mot og fjellet fyller store deler av synsfeltet fra disse miljøene. Selv om møllene ikke vil virke særlig fremtredende på avstander over 8 km, blir de del av det overordnede landskapsbildet Sjonfjellet er del av. Ved avstand til Sjonfjellet vil vindmøllene dessuten observeres som del av landskapet uten å løfte blikket, slik en observatør under Sjonfjellet må gjøre. Dette fører til at vindkraftverket i større grad blir

en del av landskapsbildet på avstand, selv om de oppfattes som mindre og rotorbevegelsene er i mindre grad synlige.

Effekt (omfang)

Vurderingene av omfang og konsekvens er gjort ut fra metodikk i Håndbok 140 (Statens vegvesen 2001), beskrevet i metodekapitlet. I *Regional plan om vindkraft i Nordland 2009-2021. Arealmessige vurderinger. Vedtatt i FT-sak 155/09* er det også gjort vurderinger av verdier og konsekvenser av vindkrafttiltak. Håndbok 140 og Regional plan for vindkraft har litt ulike kriterier for vurdering av verdi og omfang. Forskjellene og likhetene er diskutert i et eget kapittel i denne utredningen.

Effekten er vist i to tabeller. Den første vurderer vindmøllene på Sjonfjellet, og den andre vurderer vindmøllene på Langset.

Vindmøllene på Sjonfjellet

Nr	Kulturmiljø	Verdi	Synlighet til vindmøller (antall)	Avstand	Henvendelse (mot, bort, delvis)	Effekt/omfang negativt	Konsekvens (negativ)
1	Kjølen	middels	1-40	(1-3 km)	delvis	middels	middels
2	Langset	middels-stor	41-80	(1-3 km)	bort	middels	middels
3	Herset	middels	1-40	(1-3 km)	bort	middels	middels
4	Remmen	stor	1-40	(1-3 km)	bort	middels	middels
5	Nesna	middels	1-40	(3-8 km)	delvis	liten	liten
6	Strand, Mehus	liten	1-40		bort	intet	intet
7	Hinderådalen	middels	1-80	(<1 km)	bort	stor	middels
8	Hugla	middels-stor	41-80	(3-8 km)	mot	liten	liten
9	Handnes	stor	41-80	(>8 km)	mot	middels	middels
10	Handnesøya vest	middels-liten	41-80	(3-8 km)	mot	middels	middels
11	Handnesøya øst	middels-liten	41-80	(3-8 km)	mot	middels	middels
12	Stigauren og Jektstrand	stor	1-40	(1-3 km)	bort	middels	middels
13	Myklebostad	middels-liten	41-80	(3-8 km)	bort	middels	liten
14	Alfheim	liten	1-40	(1-3 km)	delvis	middels	liten
15	Mæla	middels-stor	41-80	(3-8 km)	delvis	liten	liten
16	Heimdal og Ekkern	liten-middels	41-80	(3-8 km)	mot	liten	liten
17	Nordfjorden	liten	41-80	(3-8 km)	mot	liten	liten
18	Silavågen	stor	41-80	(>8 km)	delvis	ubetydelig	ubetydelig
19	Utskarpen	middels-liten	1-80	(3-8 km)	mot	middels	liten
20	Buvika	liten	1-40	(1-3 km)	bort	middels	liten
21	Brattland	stor-middels	1-40	(3-8 km)	mot	liten	middels
22	Brennberg	stor	1-80	(3-8 km)	bort	liten	liten
23	Gårder fra Låvong til Austvika	liten	1-80	(3-8 km)	mot	Liten	liten
24	Bardal	stor	1-80	(3-8 km)	mot	liten	middels
25	Sandnes	liten	1-80	(3-8 km)	mot	liten	liten
26	Hemnesberget	middels	1-80	(3-8 km)	mot	liten	liten

Selve vindkraftanlegget på Sjonfjellet gir ikke direkte inngrep i kjente kulturminner. Det er ikke-kartfestede kulturminner i nærområdet, og det er middels potensial for nye funn, omfang- og konsekvensvurderingene vist i tabellen over er likevel først og fremst knyttet til tiltakets visuelle virkning.

For miljøene 1,2,3, 7, 9, 10, 11, 12, 19, 21 og 24 er konsekvens vurdert å være middels negativ. Miljøene 1 Herset og 7 Hinderådalen ligger begge ganske nært opptil vindparken. Ledegjerdene for rein i miljø 1 som er spor etter samisk bruk av området, er sårbare og lite dominerende kulturminner med sterk relasjon til landskapet rundt, og

vindkraftverket vil redusere lesbarheten og opplevelsen av denne sammenhengen. De samiske bosettingssporene og andre mulige kulturminner i miljø 7 er ikke kartfestet, dette er også kulturminner som er lite framtreddende i landskapet, der vindkraftanlegget vil redusere lesbarheten av kulturminnenes sammenheng med ressurser og landskapet rundt.

Miljøene 2 og 3 ligger også på samme halvøy som vindparken, og vil påvirkes visuelt av tiltaket. Begge miljøene består av enhetlige kulturlandskap med gårdsdrift i dag og samtidig spor minst tilbake til jernalder, kulturminnene i miljø 2 er skiltet og tilrettelagt. Opplevelsen og lesbarheten av tidsdybden og landskapssammenheng i miljøene med mange element i relativt liten skala, vil bli redusert av det store nye tiltaket. For begge miljø vil tiltaket gi middels negativ konsekvens.

Miljøene 9, 10 og 11 ligger alle på Handnesøya nord for Sjonfjellet, og henvender seg rett mot det planlagte tiltaket. Vindkraftanlegget til framstå som en dominerende del av utsynet og horisonten og reduserer miljøenes opplevelsesverdi. Dette gir middels negativ konsekvens.

Miljø 12 er et sammensatt miljø med velholdte bygninger, festningsanlegg fra andre verdenskrig og jekthandelssted som ligger nært oppunder Sjonfjellet. Opplevelsen av stedets beliggenhet i forhold til natur og ressurser vil bli redusert og «overskygget» av vindparken på fjellet like bak. Miljø 21 og miljø 12 er de best bevarte eldre gårdsmiljøene i influensområdet. Miljø 21 som også har opplevelses- og identitetsverdi knyttet til historiene om Svarta Bjørn, henvender seg mot Sjonfjellet. Opplevelsen av det eldre miljøet ved uberørt fjord og fjell blir redusert, og tiltaket vil ha middels negativ konsekvens for begge miljø.

Miljø 24 med Bardal og Borgen, Veten og Wangsbrygga samt omkringliggende gårder henvender seg i stor grad mot Sjonfjellet. Vindkraftanlegget vil framstå som en dominerende del av utsynet og redusere opplevelsesverdi og lesbarhet av miljøets sammenheng med omgivelsene. Tiltaket vil ha middels negativ konsekvens.

For øvrige miljø er konsekvens vurdert som liten eller ubetydelig. For disse miljøene er det enten større avstand eller færre synlige møller, slik at omfang og konsekvens blir mindre enn for miljøene beskrevet over.

Vindmøllene på Langset

Synlighetskartet laget av Nord-Norsk vindkraft AS viser ikke spesifikt synligheten til vindmøllene på Langset (4 stk.). Det er derfor gjort en skjønnsmessig vurdering av hvilke kulturmiljøer disse vil bli synlige fra. Konsekvenser vindmøllene på Langset vil ha for kulturmiljø er vist i tabellen under.

	Kulturmiljø	Verdi	Avstand	Henvendelse (mot, bort, delvis)	Effekt/omfang negativt	Konsekvens (negativ)
2	Langset	middels-stor	(<1 km)	delvis	stor	stor
3	Herset	middels	(3-8 km)	bort	liten	liten
4	Remmen	stor	(1-3 km)	mot	middels	stor-middels
10	Handnesøya vest	middels-liten	(3-8 km)	delvis	liten	liten
11	Handnesøya øst	middels-liten	(1-3 km)	mot	middels	middels
18	Silavågen	stor	(> 8 km)	delvis	ubetydelig	ubetydelig

Det er noe risiko for direkte inngrep og ødeleggelse av kulturminner i miljø 2 Langset ved anleggsarbeidet.

Miljøene 2 og 4 ligger begge svært nært de planlagte møllene på Langset, og tiltaket vil framstå som visuelt svært dominerende i forhold til de eldre kultursporene. De tilrettelagte kulturminnene på Langset og sporene etter reindrift i Remmen kulturmiljø vil bli mindre lesbare, og vil ta trekke oppmerksomheten bort fra kulturminnenes sammenheng med omgivelsene, dette gir middels negativ konsekvens. Også for miljø 11 Handnesøya øst vil vindmøllene virke svært dominerende for utsynet like over fjorden.

Resultat

Tabellene viser at det er vindmøllene ved Langset som er mest konfliktfylt, spesielt sett i forhold til det lave antall vindmøller som her ønskes etablert i forhold til møllene på Sjonfjellet.

For å oppsummere vil tiltaket i **liten** grad ha direkte innvirkning på kulturminner og kulturmiljøer, mens den visuelle innvirkningen vil være betydelig for noen sentrale kulturmiljøer. Vindmøllene på Sjonfjellet vurderes samlet å ha middels negativ konsekvens. Vindmøllene på Langset vurderes samlet å ha middels til stor negativ konsekvens for kulturmiljøene rundt Langset, selv om færre kulturmiljøer blir influert i forhold til det store antall vindmøller som plasseres på Sjonfjellet.

Til tross for at vindmøllene på Langset vil få inntil stor negativ konsekvens for to viktige miljø, er tiltaket samlet vurdert til å ha middels negativ konsekvens. For flertallet av miljø vil tiltaket totalt ha middels eller liten konsekvens, vi har latt dette veie tyngst ved vurderingen av en samlet konsekvens for hele tiltaket.

Konsekvens	meget stor negativ	stor negativ	middels negativ	liten negativ	Ubetydelig	liten positiv	middels positiv	Stor positiv	meget stor positiv
Møller på									
Sjonfjellet			X						
Langset		X							
Tiltaket samlet			X						

Resultat diskutert i forhold til Nordland fylkeskommunes *Regional plan om vindkraft i Nordland 2009-2021. Arealmessige vurderinger*

I *Regional plan om vindkraft i Nordland 2009-2021. Arealmessige vurderinger. Vedtatt i FT-sak 155/09* er det gjort vurderinger for alle meldte vindkraftverk på land, hvor konflikt med ulike miljø- og samfunnsinteresser er oppsummert, basert på politiske retningslinjer om å prioritere større utbygginger til avgrensede områder, i kombinasjon med lavest mulig miljø- og samfunnskostnader pr kWh. I regional plan er vindkraftverk på Sjonfjellet og Langset behandlet separat. Sjonfjellet er her vurdert å ha liten konflikt med kulturminner og kulturmiljø. Det fokuseres spesielt på miljøene «Sjona-Utskarpen» og «Remmen», i denne utredningen omtalt under henholdsvis miljø 5 og 4. I regional plan er det konkludert at ut fra landskapsrommene disse to kulturmiljøene henvender seg til, vil konflikten ikke være stor, konflikt er derfor vurdert å være liten.

Langset-delen av Sjonfjellet vindkraftverk er vurdert separat, og er i regional plan vurdert å gi stor konflikt med kulturminner og kulturmiljø på grunn av nærheten til det samiske kulturmiljøet «Remmen», i denne utredningen omtalt under miljø 4. Konflikt er primært definert ut fra vindkraftverkets nærhet og eventuell skade eller ødeleggelse av kulturminner og kulturmiljø.

I *Regional plan om vindkraft i Nordland 2009-2021. Arealmessige vurderinger. Vedtatt i FT-sak 155/09* er konflikten mellom kulturminner og kulturmiljø og Sjonfjellet vindkraftverk vurdert som liten, mens tiltaket i denne utredningen er vurdert å gi middels negativ konsekvens. Bakgrunnen for verdivurderinger i regional plan og i konsekvensutredningen er delvis forskjellige, men definisjonene av middels og stor konflikt og middels og stor konsekvens er relativt like. Forskjellene i vurderinger hviler først og fremst på noe ulike kriterier for verdivurdering, samt noe ulik vektlegging av visuell innvirkning. Både i denne utredningen og i regional plan er vindmøller på Langset vurdert å gi stor negativ konsekvens og stor konflikt med kulturminner og kulturmiljø.

Forslag til avbøtende tiltak

Det viktigste avbøtende tiltaket vil være å ikke anlegge møller på Langset.

Det er spesielt i forbindelse med vegutbygging og vegutbedring at kulturminner og kulturmiljøer kan bli direkte berørt. Dette gjelder både innenfor og utenfor selve vindparken, ved veier inn og rundt i vindparken. Et avbøtende tiltak vil være å unngå anleggelse av vei i de områdene hvor evt. kulturminner finnes, noe som vil kreve mer detaljerte registreringer for å kunne avklares.

Generelle avbøtende tiltak vil være å etterstrebe minst mulig visuell innvirkning i forhold til kulturmiljøene. Dette kan gjennomføres ved flytting eller fjerning av planlagte møllepunkter eller ved å komprimere plasseringen av møllene, eventuelt gjøre vindkraftverket mindre. En flytting av møllepunkter vil være mest aktuelt der tiltaket får middels mot stor negativ konsekvens for kulturminner eller kulturmiljø.

I forbindelse med en eventuell etablering av Sjonfjellet vindkraftverk er det få avbøtende tiltak som vil gi betydelig endring for de berørte kulturmiljøene. Topografien i området og vindparkens utforming gjør at vindmøllene blir synlige fra kulturmiljøene som er nevnt ovenfor dersom den blir etablert. Det viktigste avbøtende tiltak vil imidlertid være å ikke anlegge møller på Langset.

I tillegg kan ulike former for kompensasjon øremerket bevaring av kulturminner i vindkraftverkets influensområde vurderes som et avbøtende tiltak. I konsekvensvurderingen er det hovedsakelig vurdert i hvilken grad vindkraftverket vil visuelt influere kulturmiljøer.

Flere av de eldre nordlandshusene har i dag bruksverdi både som boliger og fritidshus. I hvilken grad folk ønsker å benytte de eldre bygningene til disse formål er i stor grad individuelle, og kan ligge utenfor forhold som har med vindkraftverket å gjøre. Likevel vil det påpekes at området attraktivitet til bruk eksempelvis for fritidsformål i dag kan ha sammenheng med at det i dag er et hovedsakelig godt bevart natur og kulturlandskap uten større nyere tekniske inngrep i vindkraftverkets influensområde. Selv om vindmøllene på Sjonfjellet vil ligge langt borte fra flere av kulturmiljøene som er beskrevet, og deres effekt derfor generelt vurderes ifølge dagens metoder som liten eller middels, vil møllene trolig oppleves som et betydelig inngrep i området ved at de er plassert på toppen av et dominerende landskapselement. Hvis dagens, og kommende, brukere oppfatter dette inngrepet som negativt, kan området attraktivitet reduseres slik at investeringsviljen i den eldre bygningsmassen også vil avta.

Hvis Sjonfjellet vindkraftverk realiseres, foreslås det derfor som et avbøtende tiltak at støtte til vedlikehold av kulturminner og kulturlandskap vurderes.

EFFEKTER, KONSEKVENSER OG AVBØTENDE TILTAK VEDRØRENDE KRAFTLEDNINGSNETTET

Kulturmiljøene som vil bli berørt av nettilkoblingen er beskrevet sammen med kulturmiljøer som blir visuelt influert av vindkraftverket. Både direkte innvirkning og visuell innvirkning på kulturminnene vurderes under anleggsfase og driftsfase. Vurdering og resultater fremstilles i tabells form for hvert alternativ.

Når effekt og konsekvens vurderes, legges 0-alternativet til grunn, dvs. dagens tilstand. Nettløsningen følger i stor grad eksisterende ledningsnett som vil bli oppgradert.

Nr	Kulturmiljø	Verdi	Vurdering	Effekt/omfang (negativt)	Konsekvens (negativ)
13	Myklebostad	middels-liten	Eksisterende ledning passerer i kulturmiljøets ytterkant i sør. Oppgradering av denne vurderes å få liten visuell innvirkning på kulturmiljøet. I anleggsfasen kan spesielt registrerte og ikke kjente automatisk fredete kulturminner i området bli berørt og hensynet til disse må avklares i planprosessen.	Liten negativ	Liten negativ
15	Mæla	liten	Eksisterende ledning passerer gjennom kulturmiljøet. Oppgradering av denne vurderes å få liten visuell innvirkning på kulturmiljøet. I anleggsfasen vil funnsteder og registrerte steinalderlokaliteter i den delen av traseen som følger sørlige del av Sørfjorden kunne bli direkte berørt av nye mastefester. Lokalitetene har hovedsakelig en vitenskapelig verdi som kan sikres gjennom utgravning. En eventuell dispensasjon fra kulturminneloven må avklares videre i planprosessen.	liten negativ	liten negativ

Konfliktvurdering

En oppgradering av eksisterende ledning vil ha liten virkning på miljøene 13 og 15. Det er noe risiko for inngrep i kulturminner i anleggsperioden, spesielt i miljø 15. Det forutsettes at mastefester legges utenfor kjente fredete kulturminner, med denne forutsetningen er det ikke direkte konflikter med kjente kulturminner. Visuell virkning på miljøene er vurdert som liten. Oppgradering av ledning vil gi liten negativ konsekvens.

KONKLUSJON

Ved en utbygging av Sjonfjellet vindkraftverk vil tiltaket i **liten** grad ha direkte innvirkning på kulturminner og kulturmiljøer, mens den visuelle innvirkningen vil være **betydelig** for noen sentrale kulturmiljøer. Vindmøllene på Sjonfjellet vurderes samlet å ha middels negativ konsekvens. Vindmøllene på Langset vurderes samlet å ha middels til stor negativ konsekvens for kulturmiljøene rundt Langset, selv om færre kulturmiljøer blir influert i forhold til antallet vindmøller som plasseres på Sjonfjellet.

Til tross for at vindmøllene på Langset vil få inntil stor negativ konsekvens for to viktige miljø, er tiltaket samlet sett vurdert til å ha **middels negativ konsekvens**. For flertallet av miljø vil tiltaket totalt ha middels eller liten konsekvens, vi har latt dette veie tyngst ved vurderingen av en samlet konsekvens for hele tiltaket

Konse- kvens	meget stor negativ	stor negativ	middels negativ	liten negativ	Ubetydelig	liten positiv	middels positiv	Stor positiv	meget stor positiv
Møller på									
Sjon- fjellet			X						
Langset		X							
Tiltaket samlet			X						

Vedrørende nettilknytningen vurderes den å ha liten negativ konsekvens for kulturmiljøer.

REFERANSER

Litteratur

Ask rådgivning 2011: *Sjonfjellet vindkraftverk, fagutredning landskap*. Nord-Norsk vindkraft. Rapport 11-396-1, desember 2011, Ask rådgivning.

Berglund, Birgitta (red.) 1994: *Helgeland Historie, Bind 2. Fra middelalderens begynnelse ca. 1030 til reformasjonen 1537*. Helgeland Historielag.

Brantenberg, O. T. og Kalstad, J. A 1987: *Reindrift, samisk samfunn og kultur på Saltfjellet. Vassdragsutbygging i saltfjellet – Svartisenområdet*. Samisk etnografisk avdeling. Tromsø Museum, Universitetet i Tromsø.

Fylkesmannen i Nordland (red) 2003: *Verdifulle kulturlandskap i Nordland. Rapport fra registreringer i perioden 1992-1995*. Redigert av fylkesmannen i Nordland 2003.

Fylkesmannen i Nordland (red) 2005: *Rapport fra registreringer i verdifulle kulturlandskap i Nordland 2003-2004*. Fylkesmannen, Landbruksavdelingen 2005.

Grepstad, Ottar og Kirsti Mathilde Thorheim 2003: *Fotefar mot nord*. Forlaget Press 2003.

Hansen, Ivar Roger og Helge O. Larsen 2006: Helgelands historie. *DnT Årbok* 138: 54-63

Nordland fylkeskommune 2002: *Fortellinger om Nordland. Kulturminneplan for Nordland 2002-2006*.

Nordland fylkeskommune 2009: *Regional plan om vindkraft i Nordland 2009-2021. Arealmessige vurderinger. Vedtatt i FT-sak 155/09*. Nordland fylkeskommune.

Pettersen, Kristian og Birgitta Wik 1985: *Helgeland Historie, Bind 1. Fra de eldste tider til middelalderens begynnelse ca. 1030*. Helgeland Historielag.

Rana kommune 2002: *Verneplan for Rana. Kommunedelplan kulturminner. Bygninger og anlegg*.

Selfors, Asle og Siv Sannem 1998: *Vindkraft – en generell innføring*. Norges vassdrags- og energiverk. Oslo.

Riksantikvaren 2005: *Kulturminneinteresser og vindkraftutbygging. Riksantikvarens foreløpige oversikt over området med meget stor konflikt knyttet til etablering av landbasert vindkraftanlegg for kyststrekningen fra Finnmark til Vest-Agder*. Riksantikvaren, Oslo

Statens Vegvesen 2006: *Veiledning – Håndbok 140. Konsekvensanalyse*. Oslo.

Thuestad, Alma, Kristin Os, Elin Rose Myrvoll 2009: *Fylkesdelplan – vindkraft i Nordland. Utredning for deltema kulturminner og kulturmiljø*. NIKU oppdragsrapport 115/2009. (<http://www.nfk.no/artikkel.aspx?MIId1=515&AIId=6042>)

Vorren, Ørnulv 1986: *Reindrift og nomadisme i Helgeland I. Beskrivelse i henhold til den kartmessige fremstilling i bind II*. Tromsø Museums Skrifter XXI, 1. Novus.

Vorren, Ørnulv 1986: *Reindrift og nomadisme i Helgeland II. Kartmessig fremstilling av flyttinger, driftsområder, bosteder, leirplasser m.m. i tida ca. 1900-1940*. Tromsø Museums Skrifter XXI, 2. Novus.

Vorren, Ørnulv 2002: *Reindrift og nomadisme i Helgeland. Om intensiv reindrift på Helgeland*. Tromsø Museums Skrifter XXI, 3. Tromsø Museum – Universitetsmuseet, Universitetet i Tromsø.

Internett

www.nesna.kommune.no

www.rana.kommune.no

www.hemnes.kommune.no

www.leirfjord.kommune.no

www.luroy.kommune.no

www.nfk.no

<http://askeladden.ra.no/>

Informanter

Vigleik Haga, Rana kommune

Trine Johnson, Nordland fylkeskommune

Inger Richardsen, Nesna kommune

Fredrik Skoglund, NTNU, Vitenskapsmuseet

Tormod Steen, Helgeland Museum

Ketil Tverrå, Hemnes kommune

Rune Floor, Sámediggi Sametinget

Og i tillegg flere lokale informanter

VEDLEGG

Kart 1: Verdikart over kulturmiljøer i influenssonen til Sjonfjellet vindkraftverk

Kart 2: Potensialkart for funn av kulturminner i planområdet

KU Sjonfjellet vindkraftverk

Verdikart

Kulturminner og kulturmiljø

Kulturmiljø

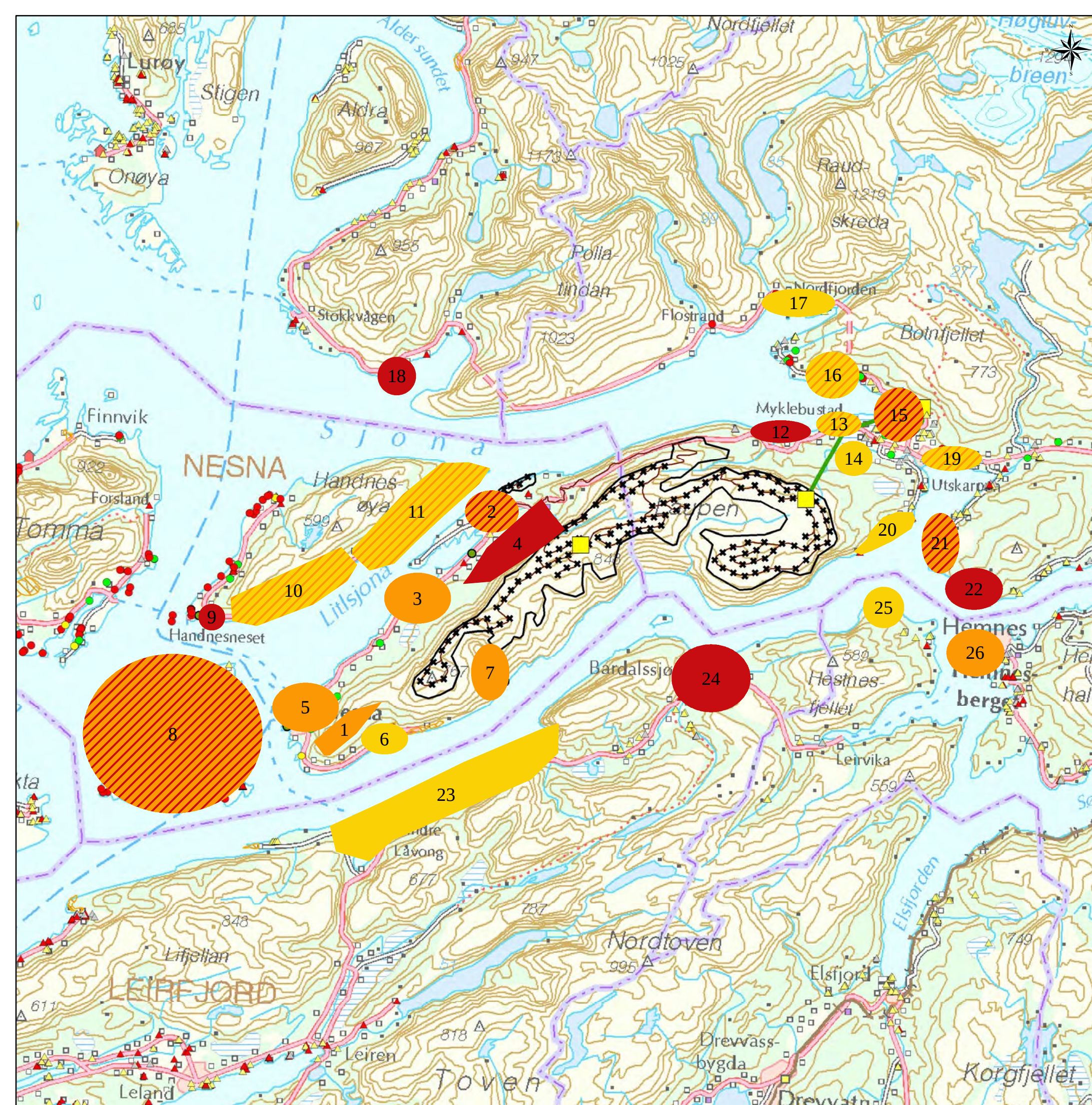
- Stor verdi
- Middels til stor verdi
- Middels verdi
- Liten til middels verdi
- Liten verdi

Kulturminner

- Fredet
- Uavklart
- Ikke fredet
- Listeført - ofte kirker
- Samisk kulturminne
- SEFRAK-bygning meldepliktig i hht KML p25
- Annen SEFRAK-bygning
- Ruin eller fjernet SEFRAK-bygning

Tiltaket

- Plangrense
- Luftledning
- Veg
- Trafostasjon
- Vindkraftverk

0 2,5 5 10 km

KU Sjonfjellet vindkraftverk Potensialkart Kulturminner og kulturmiljø

Potensialvurdering

 Middels potensial for kulturminnefunn

Tiltaket

 Plangrense

 Luftledning

 Veg

 Trafostasjon

 Vindkraftverk

